

KUL TÚRA SLOVA

*Vedecko-popularizačný
časopis pre jazykovú
kultúru a terminológiu*

*Orgán Jazykovedného ústavu
Ludovíta Štúra SAV
a Jazykového odboru
Matice slovenskej*

*Vychádza s finančnou podporou
Ministerstva kultúry Slovenskej
republiky*

HLAVNÝ REDAKTOR

Matej Považaj

VÝKONNÁ REDAKTORKA

Sibyla Mislovičová

REDAKČNÁ RADA

Adriana Ferenčíková, Ján Findra,
Juraj Glovňa, Robert Hammel,
Renáta Hlavatá, Ingrid Hrubani-
čová, Nicol Janočková, Ján Ka-
čala, Anna Maričová, Sibyla Mis-
lovičová, Jozef Mlacek, Slavomír
Ondrejovič, Matej Považaj, Mária
Šimková, Iveta Vančová, Pavol
Žigo

REDAKCIA

813 64 Bratislava, Panská 26

Súpis termínov z astronómie (pokračo-
vanie) 321

Z HISTORICKEJ LEXIKY

KRAJČOVIČ, Rudolf: Z lexiky stre-
dovekej slovenčiny s výkladom ná-
zvu obcí a miest (48) 331

ZO STUDNICE RODNEJ REČI

ŠIMUNOVÁ, Dagmar: *Hander; han-
der; handerky...* 339

ROZLIČNOSTI

*Prémiové sporenie a prémiová čokolá-
da alebo o nových významoch slova
prémiový.* K. Kálmánová 345
Predĺžené dedičstvo? K. Kálmánová 347

SPRÁVY A POSUDKY

Za profesorom Rudolfom Krajčovi-
čom. P. Žigo 349
Za Michalom Frankom. A. Ramšá-
ková 353
Rozprávky, ktoré vzdelávajú. A.
Ramšáková 355

SPYTOVALI STE SA

Dostane sa spojenie *rodové štúdiá* do
Slovníka súčasného slovenského ja-
zyka? A. Jarošová 359

KULTÚRA SLOVA – ROČNÍK 48 – 2014 – ČÍSLO 6

OBSAH

Z NOVÝCH VÝRAZOV

Z rukopisu pripravovaného Slovníka súčasného slovenského jazyka (46). E. Porubská	360
Slová, ktoré nenájdete v Krátkom slovníku slovenského jazyka (12). M. Považaj	367
Obsah 48. ročníka	374
Index 48. ročníka. S. Mislovičová	376

KULTÚRA SLOVA

KULTÚRA SLOVA, vedecko-popularizačný časopis pre jazykovú kultúru a terminológiu. Orgán Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV a Jazykového odboru Matice slovenskej. Ročník 48, 2014, č. 6 (5. 12. 2014). Sídlo vydavateľa a adresa redakcie: Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV, Panská 26, 811 01 Bratislava. IČO 00167 088. Matica slovenská – Vydavateľstvo Matice slovenskej v Martine za podpory grantu Ministerstva kultúry SR. Hlavný redaktor PaedDr. Matej Považaj, CSc. Výkonná redaktorka PhDr. Sibyla Mislovičová. Grafická úprava Oto Takáč. Technický redaktor Vladimír Radik. Vychádza šesťkrát ročne. Ročné predplatné 7,20 €, jednotlivé čísla 1,20 €. Rozširuje, objednávky a predplatné prijíma Vydavateľstvo Matice slovenskej, Mudroňova 1, 036 52 Martin, e-mail: periodika@matica.sk, tel. 043/4012839. Evidenčné číslo 3696/09. Podávanie novinových zásielok povolené OZSSRP Banská Bystrica č. 1325/94-PTP z 25. 4. 1994. ISSN 0023-5202

Distributed by Vydavateľstvo Matice slovenskej, Mudroňova 1, 036 52 Martin, Slovakia. Distribution rights are held by KUBON and SAGNER, P.O.B. 34 01 08, D-8000 München, Germany.

© Jazykovedný ústav Ľ. Štúra Slovenskej akadémie vied v Bratislave

© Vydavateľstvo Matice slovenskej v Martine

Vytlačila Tlačiareň BEN&M, Miriam Uličná, Turčianske Teplice 2014

Cena 1,20 €

Súpis termínov z astronómie (pokračovanie)

Predchádzajúci súpis termínov z astronómie bol publikovaný v Kultúre slova, 2014, roč. 48, č. 2, s. 74 – 93, od autorov E. Hambálka, J. Koza a E. Pitticha. Súpisy sú výsledkom práce Terminologickej komisie Slovenskej astronomickej spoločnosti pri Slovenskej akadémii vied v zložení RNDr. Eduard Pittich, DrSc. (predseda), RNDr. Štefan Gajdoš, PhD., Mgr. Mária Hajduková ml., PhD., Mgr. Ľubomír Hambálek, RNDr. Drahomír Chochol, DrSc., Mgr. Július Koza, PhD., PaedDr. Matej Považaj, CSc. Tento súpis termínov autorsky pripravili E. Hambálek a E. Pittich. Niektoré heslá už boli publikované v predchádzajúcich súpisoch, v tomto súpise sa uvádzajú ich upravené verzie.

Aegaeon

mesiac planéty Saturn

Aegir

mesiac planéty Saturn

Anthe

mesiac planéty Saturn

Aoede

mesiac planéty Jupiter

Arche

mesiac planéty Jupiter

Arianespace

francúzska komerčná organizácia na poskytovanie služieb spojených s vypúšťaním umelých kozmických telies založená v roku 1980

Bebhionn

mesiac planéty Saturn

Bergelmir

mesiac planéty Saturn

Bestla

mesiac planéty Saturn

biasová snímka pozri **šumová snímka**

Centre national d'études spatiales pozri **Národné stredisko pre kozmický výskum**

Centre Spatial Guyanais pozri **Guyanské stredisko pre vesmír**

centroid

poloha maxima funkcie aproximujúcej rozloženie svetelného toku plošného zdroja

CNES pozri **Národné stredisko pre kozmický výskum**

CSG pozri **Guyanské stredisko pre vesmír**

Carpo

mesiac planéty Jupiter

Cyllene

mesiac planéty Jupiter

Dactyl

mesiac planétky Ida

derotátor

optomechanická sústava kompenzujúca stáčanie obrazu v ohniskovej rovine ďalekohľadu s altazimutálnou montážou

dynamická frikcia pozri **dynamické trenie****dynamické trenie = dynamická frikcia**

prenos momentu hybnosti pohybujúceho sa telesa na okolitú hmotu

Dysnomia

mesiac trpasličej planéty Eris

energia

miera schopnosti fyzikálnej sústavy konať prácu; jednotka Joule, značka J

Eugenia

planétka z pásma planétok

Eukelade

mesiac planéty Jupiter

exomesiac pozri **extrasolárny mesiac****extrasolárny mesiac = exomesiac**

mesiac extrasolárnej planéty

Farbauti

mesiac planéty Saturn

Fenrir

mesiac planéty Saturn

Fornjot

mesiac planéty Saturn

fotocentrum

najjasnejšie miesto v obraze svetelného zdroja

Francisco = Francisko

mesiac planéty Urán

Greip

mesiac planéty Saturn

Guyanské stredisko pre vesmír = Centre Spatial Guyanais = Kourou = CSG

kozmodróm Európskej agentúry pre vesmír, francúzskeho Národného strediska pre kozmický výskum a komerčnej organizácie Arianespace v regióne Kourou Francúzskej Guyany; pracuje od roku 1968; skratka CSG (z angl. *Centre Spatial Guyanais*)

Halimede

mesiac planéty Neptún

Hati

mesiac planéty Saturn

Haumea

trpasličia planéta, plutoid

Hegemone

mesiac planéty Jupiter

Helike

mesiac planéty Jupiter

Herse

mesiac planéty Jupiter

Hi'aka

mesiac trpasličej planéty Haumea

Hyrrokkin

mesiac planéty Saturn

Ida

planétka z pásma planétok

Jarnsaxa

mesiac planéty Saturn

Kallichore

mesiac planéty Jupiter

Kalliope

planétka z pásma planétok

Kari

mesiac planéty Saturn

Kerberos

mesiac trpasličej planéty Pluto

kerrovská čierna diera

elektricky neutrálna rotujúca čierna diera

kinetická energia

pohybová energia telesa

komenzurabilné dráhy

dráhy v probléme dvoch telies pohybujúcich sa okolo spoločného barycentra tak, že doba obehu jedného z nich je celočíselným násobkom doby obehu druhého telesa

kométa

malé teleso slnečnej sústavy, pri ktorom sa aspoň raz pozorovala koma alebo chvost

kométa Čurjumov-Gerasimenko = kométa Churyumov-Gerasimenko

kométa, ktorú objavili ukrajinskí astronómovia Klym I. Čurjumov a Svetlana I. Gerasimenko 9. septembra 1969 na Almaatskom observatóriu v Kazachstane 50 cm Maksutovovým ďalekohľadom; prvá kométa, okolo ktorej obieha od 11. augusta 2014 umelá družica, kozmická loď Rosetta, a na ktorej jadre 12. novembra 2014 pristál modul Philae

konzervatívna sústava

sústava s konštantnou energiou, t. j. bez disipácie energií

Kore

mesiac planéty Jupiter

Kourou (vysl. *kuru*) pozri Guyanské stredisko pre vesmír**kozmodróm**

miesto na vypúšťanie kozmických rakiet, družíc a lodí

kupola

otváracia strecha nad ďalekohľadom zvyčajne polguľovitého tvaru

Laneho-Emdenova rovnica

nelineárna diferenciálna rovnica druhého stupňa opisujúca štruktúru polytropnej hviezdy

Laomedeia

mesiac planéty Neptún

Linus

mesiac planétky Kalliope

Loge

mesiac planéty Saturn

Machov princíp

princíp vysvetľujúci gravitáciu zotrvačnosťou telesa

Machovo číslo

pomer rýchlosti telesa k rýchlosti zvuku v danom prostredí

metalická hviezda

hviezda s anomálne intenzívnymi spektrálnymi čiarami kovov

Mneme

mesiac planéty Jupiter

modrý Mesiac

Mesiac v splne, ktorý je oproti zvyčajnému počtu splnov v kalendárnej časti roka navyše, t. j. štvrtý spln v danom ročnom období alebo druhý spln v danom mesiaci

moment zotrvačnosti

veličina charakterizujúca rozloženie hmoty telesa vzhľadom na jeho vzdialenosť od osi rotácie

Mössbauerov efekt

rezonančná absorpcia γ -žiarenia v pevnom telese

naklonený rotátor

model hviezdy, v ktorom jej os rotácie a os magnetického poľa nie sú totožné

Namaka

mesiac trpasličej planéty Haumea

Národné stredisko pre kozmický výskum = Centre national d'études spatiales = CNES

francúzska agentúra pre vesmír založená roku 1961; skratka CNES (z franc. *Centre national d'études spatiales*)

Neso

mesiac planéty Neptún

Penrosov proces

proces úniku energie z rotujúcej čiernej diery

Penrosova teoréma

teoréma o kolapse objektu s polomerom menším ako jeho gravitačný polomer do singularity

Perdita

mesiac planéty Urán

Petit-Prince

mesiac planétky Eugenia

Philae

pristávací modul kozmickej lode Rosetta, ktorý 12. novembra 2014 pristál na kométe Čurjumov-Gerasimenko

Pluto

trpasličia planéta z pásma planétok; do roku 2006 zaradená medzi planéty

Poincarého teoréma

teoréma o rovnosti kinetickej energie hviezdnej sústavy a jej záporne vzatej gravitačnej energie

podkovovitá dráha

tvár dráhy telesa v rotujúcej súradnicovej sústave v reštrikovanom probléme troch telies, definovanej sprievodičom hmotných telies

potenciálna energia

polohová energia telesa v silovom poli

Psamathe

mesiac planéty Neptún

raw frame pozri **surová snímka**

Rosetta

kozmodromická loď Európskej agentúry pre vesmír vypustená 2. marca 2004 z kozmodrómu Kourou ku kométe Čurjumov-Gerasimenko; prvá misia na obežnej dráhe okolo kométy vrátane pristátia na nej a návratu na Zem

rotátor

rotujúce teleso

Sao

mesiac planéty Neptún

Skoll

mesiac planéty Saturn

Styx

mesiac trpasličej planéty Pluto

Supermesiac

Mesiac v supersplne

superspln

spln Mesiaca v čase, keď je Mesiac najbližšie k Zemi

surová snímka = raw frame

snímka zhotovená digitálnou kamerou a nekorigovaná o charakteristiky obsiahnuté v šumovej snímke, vyrovnávacej snímke a temnej snímke; z angl. *raw frame*

Surtur

mesiac planéty Saturn

syzygy

konfigurácia troch nebeských telies na priamke; z gréc. *syzygos*

šumová snímka = biasová snímka

snímka zhotovená digitálnou kamerou pri nulovej expozícii obsahujúca vyčítavací šum elektroniky

Tarqe

mesiac planéty Saturn

temná hmota

hypotetická forma hmoty prejavujúca sa gravitáciou

temná energia

hypotetická energia pôsobiaca proti gravitácii

Thelxinoe

mesiac planéty Jupiter

virialová teoréma

teoréma o dynamicky stabilnej sférickej sústave telies, ktorých celková kinetická energia sa rovná polovici záporne vzatej celkovej gravitačnej energie

Z HISTORICKEJ LEXIKY

Z lexiky stredovekej slovenčiny s výkladmi názvov obcí a miest (48)

RUDOLF KRAJČOVIČ †

Plaveč, miestny názov v privl. tvare, názov utvorený od koreňa *plav-* v etn. mene *Plavec*, člen strážnej posádky turkotatárskeho kmeňa nazývaného *Plavci* (rus. *Polovci*, viac v hesle *Plavci*), s privl. príp. *-eč* (z psl. *-ъсѣ* po zmene prvého *ъ* na *e*, zániku konc. *ъ* a zmene *сѣ* na *č*); v sloven. dnes tvorbou sú blízke adj. *mravčí*, *vrabčí* od slov *mravec*, *vrabec* (k tvorbe názvu blízke sú čes. názvy *Budeč*, *Budčeves*, Šm. Vd. OČ 52, blízke sú aj poľ. názvy *Wilcze*, *Wilczegóry*, Koz. Bad. II. 66 a i.); p. heslá *Plavci*, *plavý*. – *Palowcha* 1287, *Plauch* 1289, *Plaucha* 1322, *Plawecz* 1773, *Plaveč* 1920, *Plaveč nad Popradom* 1927, *Plaveč* 1948, dnes *Plaveč*, obv. Stará Ľubovňa; názov motivovaný strážnou základňou *Plavcov*, ktorí boli poverení uhorským kráľovským dvorom strážiť priechod na ceste do Poľska; podľa hist. dokl. obec v stredoveku mohla mať okrem názvu v tvare mask. *Plaveč* aj názov v tvare fem. *Plavča* (porov. záznamy *Plauch* 1289, *Plaucha* 1322); v 2. pol. 13. stor. pri základni strážnej posádky *Plavcov* vznikla pevnosť (VSO II. 394) zrejme s cieľom posilniť stráženie strategickej cesty smerujúcej do Poľska; hradnú pevnosť nazvali podľa strážnej posádky *Plaveč*, ktorý sa už v stredoveku ustálil aj ako názov susednej obce *Plaveč*. Forma názvu v tvare sg. poskytuje možnosť uvažovať aj o tom, či názov nevznikol podľa symbolického mena vodcu strážnej posádky *Plavcov* v podobe sg. *Plavec*, z neho náležitými zmenami (p. predtým) bola by vznikla v tvare sg. podoba *Plaveč*, ktorá sa v stredoveku ustálila ako názov obce i hradu; ide o úvahy hypotetickú, no celkom ju nemožno vylúčiť.

plaviť, verb. niečo dopravovať po vodnom toku, v sloven. *i plaviť sa* vo význame „plávať po vode na plavidle“, sloveso hist. doložené v 18. stor.,

HSSJ III. 543 (čes. *plaviti*, poľ. *plawić* atď.), v sloven. je známy aj miestny názov utvorený zo slovesa *plaviť* vo forme *Plavisko*, cit. HSSJ III. (k názvu porov. poľ. názov *Plawisko*, Koz. Bad. II. 162); p. heslá *plavnica*, *plavný*.

plavnica, f. topon. apel. úsek vodného toku, ktorým sa splavovalo najmä drevo, brvná, prípad. iné objekty; apel. zložený z kmeňa *plavn-* (ako v slove *splavný*) a príp. priestoru *-(n)ica* (ako v slovách *pivnica*, *ornica*) alebo príp. zdrob. *-ica* (ako v slovách *stolica*, *izbica*), k názvu tvorbou blízky čes. názov samoty *Plavnice* (uvádza sa v TSC v hesle *Újezd Kamenný* na s. 869); p. heslá *plaviť*, *plavný*. – *Plavnich* 1325, *Noua plaunych* 1366, *Plavnicha* 1427, *Plawnicza* 1773, *Plavnica* 1927, dnes *Plavnica*, obv. Stará Ľubovňa; názov obce motivovaný úsekem vodného toku, ktorým sa v stredoveku plavili brvná po jednom alebo v spojení v podobe plte, brvná upravené z kmeňov stromov získaných výrubom okolitého lesa; výklad má oporu v skutočnosti, že obec založili v oblasti, kde sa v stredoveku vyrubovali rozsiahle lesy; svedectvo o tom podávajú skutočnosti, že obyvatelia okolitých obcí pracovali v lesoch (napr. v obciach Hromoš, Orlov, Andrejova, Údol a i.), pri niektorých blízkych obciach boli píly (napr. pri obciach Ľubotín, Čirč), ďalej o výrube lesov v okolí svedectvo podávajú hist. záznamy názvov obcí s maďar. apel. *vágás* rúbanisko (napr. záznam názvu blízkej obce *Ďurková* z r. 1427 má podobu *Gewrkuagasa*) a pod., svedectvo o veľkovýrube lesov, no najmä o vypalovaní rúbanísk podáva maďar. názov *Kormos* susednej obce *Hromoš* (*Gromos* 1600) utvorený od maďar. adj. *kormos* vo význame „sadzami pokrytý, zašpinený“, maďar. názov iste motivovaný väčším priestorom pokrytým sadzami naviatymi vetrom z vypálených rúbanísk v okolí; napokon o priestore pokrytom sadzami v širšom okolí obce Plavnica podávajú svedectvo aj najstaršie záznamy neďalekej obce *Šambron*, v maďar. *Feketekút* (*Fekethekuth* 1411), v nem. *Schwarzbronn* (*Swarczbron* 1470), v preklade oboch záznamov „čierna studňa“, prípad. „čierny prameň“, čiže prameň vodného toku rovnakého názvu ako dnes obec *Šambron*; ľud. názov obce *Šanbron* (1920) naznačuje, že vznikol z nem. novšieho názvu obce *Schönbrunn* (v prekl. „pekná studňa, pekný prameň“), zrejme pren. vodné priehlbiny už nie znečistené a čistý aj vodný tok, dnes *Šambron* (iste z ľud. *Šanbron* asimil. kons. *-nb-* na *-mb-*), názov podľa novšieho názvu obce *Šambron*, ktorý mal rovnaký vývin; k jeho dnešnej forme treba pripomenúť, že sotva mohol vzniknúť z nem. apel. *Scham-* vo význame „hanblivosť,

dievčenský stud, hanba“ (p. NSS, 2. vyd. 579) vzhľadom na jeho nadmieru expr. význam; názov *Plavnica* sa v pôvod. podobe zachoval dodnes.

Vzhľadom na polohu obce v blízkosti obce i hradu *Plaveč* sa niekedy predpokladá, že motiváciou vzniku názvu *Plavnica* bol názov neďalekého hradu *Plaveč* (k tomu Var. ZOSS 176); nemožno to celkom vylúčiť, mohlo sa tak stať v ľud. prostredí alebo úradne v domnienke, že názov *Plaveč* vznikol od koreňa *plav-* v slovese *plávať*; v hesle sa dáva prednosť výkladu nezávislého od výkladu blízkeho názvu *Plaveč* s prihliadnutím na zdokumentovaný veľkovýrub lesa v blízkom i vzdialenom okolí obce Plavnica, z ktorého získaná drevina po úprave bola vhodná na dopravu plavbou po hladine vodného toku v blízkosti obce smerujúceho do rieky Poprad.

plavný, adj. vhodný na splavovanie dreva, brvien, plavidiel z dreva a pod., v sloven. dnes blízke *splavný*, adj. *plavný* doložené v 17. stor., HSSJ III. 544; p. heslá *plaviť*, *plavnica*.

plavý, adj. svetlohnedý, svetložltý, dnes v sloven. i v sloven. náreč. *plavý* s podobným významom, adj. doložené v 16. stor. HSSJ III. 544 (čes. *plavý*, poľ. *plowy*, srb., chorv. *plav*, rus. *polovyj* atď.); p. heslá *Plavci*, *Plaveč*.

plech, m., **plecha**, f. neporastené, holé miesto v lese alebo v poli medzi obilným porastom, apel. *plech*, *plecha* v uvedenom význame známe v sloven. nárečiach, SSN II. 826; p. heslá *plechota*, *pleš*, *plešivec*, *plešovec*, *plešivý*.

plechota, f., topon. apel. miesto bez porastu v lese, v obilí na poli a pod., apel. od *plech* vo význame „neporastená holá plocha v lese, v poli medzi obilninou“, príp. *-ota* (ako v apel. s blízkyim významom *pustota*, *holota*); p. heslo *plech*. – *Pellechte* 1332, *Pelezte* 1342, *Pelechte* 1447, *Plehoczicze* 1773, *Plechocyce*, *Plechotice* 1808, *Plechotice* 1927, dnes *Plechotice*, obv. Trebišov; názov motivovaný neporastenými, holými miestami v lesoch v nižších pahorkatinách v blízkosti obce v čase jej založenia a jej raného rozvoja; reálnosť výkladu zvyšuje skutočnosť, že v stredoveku pahorkatinný chotár obce (s n. v. 130 – 189 m) pokrývali lesy, dnes je chotár obce odlesnený (VSO II. 395); najstaršie záznamy sú pomad'arčené vyrovnávaním slabík (porov. záznamy *Pellechte* z r. 1332, *Pelechte* z r. 1447, dnes maďar. *Pelejte*); neskôr k hist. názvu *Plechota* pribudla topon. príp. pl. *-ice* a v ľud. prostredí z nového názvu *Plechotice* po asibilácii *t* na *č*, z neho *c* (k tomu Kr. VSJD 67 n) vznikla ľud. podoba názvu *Plechocice* (porov. dokl. *Plehoczicze* 1773), z neho po úprave vznikla dnešná podoba názvu *Plechotice*.

pleš, m. neporastený priestor uprostred lesa, prípad. v poli uprostred obilnín, v tomto význame je apel. *pleš* známe v sloven. nárečiach, SSN II. 829, doložené je v 18. stor., HSSJ III. 548, tu je aj topon. dokl. z r. 1222 z Hontu *ad montem Plesca* (apel. *pleš* vo význame „holé miesto medzi lesným alebo poľným porastom“ ako pôvodný význam apel. *pleš* uvádza Mch. 459, početné názvy vrchov a lesov *Pleš* v maďar. stoliciach v podobe *Pilis* uvádza sa v St. SJ II. 152 n, k tomu aj Šm. Vd. 507); p. heslá *plešivec*, *plešovec*, *plešivý*. – *Pelys* 1246, *Pilis* 1319, *Piliss* 1773, *Piliš* 1920, *Pleš* 1927, dnes *Pleš*, obv. Lučenec; názov motivovaný neporastenými, holými miestami uprostred lesa alebo uprostred úžitkových rastlín v poli neďaleko založenej obce; výklad potvrdzuje ráz pahorkatinného chotára (s n. v. 202 – 381 m), v ktorom sú miesta nesúvislých dubovo-hrabových a agátových porastov (VSO II. 395), čiže holé, trávnaté miesta medzi zalesnenými plochami; staršie záznamy sú pomadžarčené (porov. *Pelys* v r. 1246, *Pilis* v r. 1319, k tomu cit. St. SJ II.); po úprave maďar. názvu *Piliš* (1920) do podoby hist. sloven. názvu *Pleš* sa názov v tejto podobe v sloven. prostredí zaužíval.

plešivec, m., topon. apel. stromami neporastená obyčajne trávnatá plocha v lese alebo uprostred hosp. rastlín v poli a pod., apel. utvorené od koreňa adj. *plešiv-* (p. heslo *plešivý*) príp. *-(iv)-ec* (ako v slovách *plesnivec*, *kostliviec*), v sloven. dnes *plešivec* s expr. významom „plešatý človek“ i „liečivá rastlina“, SSJ III. 89, podobne v náreč., apel. *plešivec* v spomenutom expr. význame doložené v 18. stor., HSSJ III. 548 (k názvu čes. názov *Plešivec* s výkladom „miesto bez porastu“, tak v Šm. OČ 317); p. heslá *pleš*, *plešivý*. – *Plesuck* 1243, *Plesouch* 1317, *Plesewch*, *Pleusich* 1337, *Plessuwcze* 1773, *Plessowce* 1786, *Plessiwec* 1808, dnes *Plešivec*, obv. Rožňava; názov motivovaný väčšou plochou bez úžitkového porastu v blízkosti založenej obce, výklad potvrdzuje názov časti obce *Planina*, ako aj názvy chotára *Plešovská planina* a *Silická planina* (VSO II. 395); záznamy *Plesouch* (1317), *Pleusich* (1337), ktoré možno čítať *Plešovec* a *Plešivec*, naznačujú, že v stredoveku mohol mať názov obce dve podoby *Plešovec* i *Plešivec*, napokon poukazujú na to aj novšie záznamy v prepise *Plešovce* (*Plessowce* 1786) a *Plešivec* (*Plessiwec* 1808), z nich sa ustálil názov *Plešivec*.

plešivý, -á, -é, adj. holohlavý človek s úplne alebo sčasti vypadanými vlasmi, prenes. priestor v teréne bez porastu, holý, adj. v uvedenom pren. význame známe v sloven., SSJ III. 89, v náreč. len vo význame „človek bez

vlasov, lysý“, SSN II. 829 n (k názvu poľ. názov *Pleszew*, Koz. Bad. II. 161); p. heslá *pleš*, *plešivec*.

plešovec, m., topon. apel., **plešovica**, f. neporastená, holá plocha v zalesnom priestore alebo medzi úžitkovými rastlinami obyčajne zarastená trávou, od koreňa *pleš-*, *plešov-* príp. priestoru *-ovec* (ako v slove *ladovec*, v názvoch *Ješovce*, *Tisovec*), prípad. príp. miesta *-ica* (ako v slovách *pivnica*, *zbrojníca*), pričom konc. *-ica* mohla byť zdobenou konc. (k názvu porov. morav. názov *Plešovec*, názov sa vykladá vo význame „holé, neporastené miesto“, MJMS II. 256); p. heslá *pleš*, *plešivec*, *plešivý*. – *Plesvic* 1332, *Pleseuch* 1336, *Plesovea* 1469, *Plessewycze* 1489, *Plessovcze* 1773, *Pliešovce* 1920, dnes *Pliešovce*, obv. Zvolen; názov motivovaný neporastenými plochami v lesoch na okolí založenej obce, výklad potvrdzujú neporastené plochy v okolí obce s výskytom vápencov a kremencov (VSO II. 397); podľa hist. záznamov mal názov obce v stredoveku zrejme dve podoby, a to *Plešovica* (porov. dokl. *Plesvic* 1332), z neho *Plešovice* (*Plessewycze* 1489) a *Plešovce* (*Plessovcze* 1773); z hist. názvov *Plešovica* či *Plešovice* a *Plešovce* po novej úrad. úprave vznikla dnešná podoba názvu *Pliešovce*.

pleva, f. šupina z obalu obilného zrna alebo iného obaleného semena, sloven. *pleva*, apel. hist. doložené v 16. a 17. stor., HSSJ III. 549 (čes. *pleva*, poľ. *plewa*, srb., chorv. *pljeva* atď.); p. heslá *plevník*, *plevný*.

plevník, m. ohradené miesto s prístreškom alebo miesto uzavreté v podobe kôlne pri hosp. budove, pri stodole a pod. na uskladňovanie pliev; apel. utvorené od koreňa *plev-* (v slove *pleva*) alebo od koreňa adj. *plevn-* (v slove *plevný*) príp. miesta *-(n)ík* (ako v slovách *kurník*, *zverník*), v sloven. okrem slova *plevník* známe je aj slovo *plevín* (ako *kurín*), prípad. slovo *plevinec* (ako v slove *zverinec*), v náreč. i *plevnica* (ako *pivnica*), apel. *plevník* hist. doložené v 17. stor., apel. *plevnica* v 16. stor., HSSJ III. 550 (v čes. náreč. *plevník*, blízke poľ. *plewnia*, známy je aj poľ. názov *Plewnia*, Koz. Bad. II. 161 atď.); p. heslá *pleva*, *plevný*. – *Pleunuk* 1354, *Plewnyk* 1439, *Plewnik* 1598, *Plewnik* 1773, *Plewnik* 1808, *Plevnik* 1920, dnes *Plevník-Drienové*, obv. Považská Bystrica, názov vznikol po spojení obcí *Plevník* a *Drienové* v r. 1952; hist. názov *Plevník* motivovaný kôľňou s prístreškom obyčajne pri hosp. budove, pri stodole, kde sa uskladňujú plevy, prípad. aj slama; výklad má oporu v skutočnosti, že obyvatelia obce sa okrem ovocinárstva venovali aj poľnohospodárstvu (VSO II. 397); názov v hist. podobe *Plevník* sa ustálil už v stredoveku, dnes jestvuje v spojení *Plevník-Drienové*.

plevný, -á, -é, adj. v sloven. adj. *plevný* je doložené v spojení *plevné hrable*, SSSJ III. 91, adj. *plevný* je hist. doložené v 18. stor., HSSJ III. 549; p. heslá *pleva*, *plevník*.

ploský, -á, -é, adj. plochý, sploštený povrch niečoho, v sloven. *ploský* i *ploskatý*, v náreč. i *pl'aský*, *pl'askatý*, adj. *ploský* doložené v 17. stor., adj. *plaský* v 18. stor., HSSJ III. 555 (čes. *ploský*, poľ. *plaski* atď.); p. heslo *ploš-tín*. – *Palazka* 1413, *Polozka* 1450, *Plosky* 1563, *Ploskie* 1571, *Ploskuo* 1590, *Polosko* 1600, *Ploszka* 1620, *Poloszka*, *Polosko* 1773, *Ploské* 1808, *Ploské* 1920, dnes *Ploské*, obv. Revúca; názov motivovaný plochým, rovina-tým terénom alebo plošinou v predĺženom tvare v blízkom okolí založenej obce, výklad má oporu v skutočnosti, že obec vznikla na terasovitej plošine v doline Západného Turca (VSO II. 398); z hist. adj. tvarov *Ploská* (1450), *Ploský* (1563), *Ploskie* (1571), *Ploskuo* (1590), *Ploské* (1808) sa ustálil ná-zov v tvare adj. neut. *Ploské*. – *Lopuspotok* 1270, *Lapispatak* 1372, *Ploske* 1773, *Ploské*, *Kamenný Potok* 1808, *Ploské* 1920, dnes *Ploské*, obv. Košice; názov *Ploské* v tomto prípade je zrejme motivovaný drobným vyhladeným kamením nachádzajúcim sa vo veľkom množstve na dne koryta a vyplave-ným na brehoch vodného toku, svedčia o tom hist. záznamy s apel. *potok* v spojení s maďar. adj. *lapos* vo význame „plochý, ploský“ (1270) a lat. apel. *lapis* vo význame „kameň“ (v zázname z r. 1372), výklad má oporu aj v zázname *Kamenný Potok* (1808), no obec vznikla pri brehu rieky Torysy, preto nemožno celkom vylúčiť, že motiváciou mohla byť plochá terasa v blízkosti brehu vodného toku ako v prípade názvu obce *Ploské*, o ktorom sa výklad podáva v predchádzajúcom hesle; hist. názov v tvare neut. *Ploské* sa dodnes zachoval.

ploštín, m., topon. apel. plocha zeme na povrchu ploská, príp. sploštená, miestami mierne zvlhnená a pod., od *plask-* v adj. *ploský* (p. heslo *ploský*), príp. *-in*, *-in* (ako v slove *kurín*, v názvoch *Hruštín*, *Zvončín*). – *Palochyn* 1355, z *Plosstyna* 1480, *Plostin* 1773, *Plosstín* 1808, *Ploštín* 1920, dnes *Ploštín*, obv. Liptovský Mikuláš; názov motivovaný rovným, mierne zvlhne-ným povrchom územia okolo založenej obce v protiklade s vysokohorským povrchom vzdialenejšej časti chotára (s n. v. 613 – 1304 m); výklad má opo-ru vo výsledku geometrického merania nadmorskej výšky obce 626 m, kto-rý v porovnaní s najnižšou polohou vysokohorského chotára s nameranou výškou 613 m umožňuje územie okolo založenej obce charakterizovať ako

ploskú, miestami zvlnenú rovinu obkľúčenú svahmi blízkeho horstva, ktoré dosahuje výšku 1304 m; hist. názov *Ploštín* (k forme porov. záznam s predložkou v prepise z *Ploština* z r. 1480) sa ustálil už v stredoveku. V hesle *Ploštín* v diele VSO II. na s. 398 sa uvádza, že názov vznikol od mena majiteľa *Ploska*, no bez udania prameňa, preto by bolo potrebné údaj overiť, ale i tak spomenuté meno či priezvisko možno vyložiť od adj. *ploský*, čiže je svedectvom existencie uvedeného adj. ako toponymického názvu.

pobeda, f., hist. apel. víťazstvo, vojenská porážka, zničenie niečoho útokom s dôsledkom biedy, skazy a pod., apel. od koreňa *pobed-* (psl. *pobęd-*) v hist. slovese *pobedit'* (psl. *poběditi*) vo význame „spôsobiť biedu, zvíťaziť“ príp. apel. fem. *-a* (ako dnes v slovách *bieda*, *osada*); v sloven. blízke apel. *bieda*, citosl., adv. *beda*, *prebeda*, v náreč. blízke *pobiedo* vo význame „málo, biedne“, SSN II. 849 (stčes. *poběda* boj, víťazstvo, stpoľ. *pobiada*, srb., chorv. *pobeda*, *pobjeda* víťazstvo, rus. *pobeda* víťazstvo atď.); p. heslo *pobedin*.

pobedin, m., **pobědin**, m. hist. apel. priestor, kde sa bojovalo s dôsledkami biedy, skazy, od koreňa *pobed-* (*pobęd-*) v hist. verb. *pobedit'* zvíťaziť v boji, s príp. miesta *-in* (ako v slovách *kurín*, *plevín*); p. heslá *pobeda*, *pobedit'*. – *Popodyn* 1392, *Pobedin* 1439, *Pobeczín* 1532, *Pobiedín* 1773, *Pobedin* 1808, *Pobedím* 1920, dnes *Pobedim*, obv. Nové Mesto nad Váhom; názov motivovaný územím, kde sa v ranom stredoveku viedli boje s víťazstvom na jednej strane, s biedou na druhej strane; výklad potvrdzuje archeologický nález opevnenej osady z veľkomoravského obdobia a nález dobových zbraní (o nálezoch podrobne VSNS 159 – 167 s lit.).

pobedit', **poběditi**, hist. verb. v boji zvíťaziť, spôsobiť biedu, skazu (zачованé v stčesť. *poběditi* vo význame „premôcť, zvíťaziť“, Mch. 53, známe v srb., chorv. *pobediti*, *pobjediti* zvíťaziť, premôcť, podobne v rušt. *pobedit'* zvíťaziť, premôcť niekoho atď.); p. heslo *pobeda*.

SKRATKY

Literatúra

HSSJ III. – Historický slovník slovenského jazyka. III. Red. M. Majtán. Bratislava: VEDA 1994. 656 s.

Koz. Bad. I. – II. – KOZIEROWSKI, Stanislaw: Badania nazw topograficznych. I. – II. Poznań: Nakładem Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk 1921 – 1922.

Kr. VSJD – KRAJČOVIČ, Rudolf: Vývin slovenského jazyka a dialektológia. 2. vyd. Bratislava: Vydavateľstvo Univerzity Komenského 2008. 344 s.

Mch. – Machek, Václav: Etymologický slovník jazyka českého. 2. vyd. Praha: Academia 1968.

MJMS I. – II. – HOSÁK, Ladislav ŠRÁMEK, Rudolf: Místní jména na Moravě a ve Slezsku. I. – II. Praha: ACADEMIA 1970 – 1980.

NSS – ČIERNA, Mária – GÉZE, Ernest – JURÍKOVÁ, Marta – MENKE, Elgius: Nemecko-slovenský slovník. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1986.

SSJ III. – Slovník slovenského jazyka. III. Red. Š. Peciar. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 1963. 912 s.

SSN II. – Slovník slovenských nářečí. II. (L – P /povzchádzať/). Red. I. Ripka. Bratislava: VEDA 2006. 1066 s.

St. SJ II. – STANISLAV, Ján: Slovenský juh v stredoveku. II. 2. vyd. Bratislava: Literárne informačné centrum 2004.

Šm. Vd. OČ. – ŠMILAUER, Vladimír: Osídlení Čech ve světle místních jmen. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd 1960.

ZSSČ – Topograficko-statistický slovník Čech. Zost. J. Orth – F. Sládek. Praha: Nakladatelství knihkupectví I. L. Kober 1870.

Var. ZOZS – VARSÍK, Branislav: Z osídlenia západného a stredného Slovenska v stredoveku. Bratislava: VEDA 1984.

VSNS – Významné slovanské názviská na Slovensku. Editor B. Chropovský. Bratislava: VEDA 1978 s lit. (uvádzajú sa štúdie D. Bialekovej a V. Vendtovej).

VSO II. Vlastivedný slovník obcí na Slovensku II. Red. M. Kropilák. Bratislava: VEDA 1977. 520 s.

Iné skratky

a i. – a iné; adj. – adjektívum; adv. – adverbium; apel. – apelatívum, apelatívny; a pod. – a podobne; asimil. – asimilácia; atď. – a tak ďalej; bulh. – bulharský, bulharský jazyk, bulharčina; cit. – citovaný; čes. – český, český jazyk; češt. – čeština; dokl. – doklad; etn. – etnický; etym. – etymologický, etymologický; expr. – expresívny; famil. – familiárny; f., fem. – femininum; gen. – genitív; geogr. – geografický; hist. – historický; hluz. – hornolužický, hornolužická srbčina; hosp. – hospodársky; hromad. – hromadný; chorv. – chorvátsky, chorvátsky jazyk, chorvátčina; juž. – južný; kolekt. – kolektívny; konc. – koncový, koncovka; kons. – konsonant; král. – kráľovský; lat. – latinský, latinský jazyk, latinčina; lit. – literatúra, literárny; ľud. – ľudový; m – meter; m., mask. – maskulínium; maďar. – maďarský, maďarský jazyk, maďarčina; men. – menný; morav. – moravský; n., neut. – neutrum; napr. – napríklad; náreč. – nárečie, nárečový; nem. – nemecký, nemecký jazyk, nemčina; n. v. – nadmorská výška; obv. – obvod; obyč. – obyčajne, obyčajný; obyv. – obyvateľský; odb. – odborný; p. – pozri; paral. – paralelný; pl. – plurál; pol. – polovica; pol. – poľský, poľský jazyk, poľština; porov. – porovnaj; pôvod. – pôvodný; predp. – predpona; prekl. – preklad; pren. – prenesený, prenesene, príp. – prípona; prípad. – prípadne; privl. – privlastňovací; privl. – privlastok; psl. – praslovanský, praslovanský jazyk, praslovančina; r. – rok, v roku; rus. – ruský, ruský jazyk; rušt. – ruština; s. – strana; sever. – severný; sg. – singulár; slovan. – slovenský; sloven. – slovenský jazyk, slovenčina; slovin. – slovinský, slovinský jazyk, slovinčina; srb. – srbský, srbský jazyk, srbčina; stčes. – staročeský jazyk; stčest. – stará čeština; stor. – storočie; stpol. – staropoľský; strus. – staroruský, staroruský jazyk; strušt. – stará ruština; t. j. – to jest; topon. – toponymický; topon. apel. – apelatívum vyskytujúce sa len v názve osobitnou formou; topon. adj. – adjektívum vyskytujúce sa len v názve; uhor. – uhorský; ukr. – ukrajinský, ukrajinský jazyk, ukrajinjčina; úrad. – úradný; verb. – verbum; vyd. – vydanie; výchsl. – východoslovenský; zač. – začiatkový, začiatok; zápslov. – západoslovenský; zdrob. – zdrobený, zdrobenina

ZO STUDNICE RODNEJ REČI

Hander, hander, handerky...

DAGMAR ŠIMUNOVÁ

„Hander, hander, handerky, kupujte si panenky“. Takto vyvolávali handrári po dedine, lákajúc gazdiné, aby vymenili obnosené šatstvo a handry za stužky, ihly, hrnčeky, plechové prstienky so skielkom a za mnohé iné potrebné či menej potrebné veci do domácnosti alebo na skrášlenie svojho zovňajšku: *Utekajte, d'eti, pohladaťi dáke handri, prst'enáťi vám dá prst'ě-ňe!* (Sebechleby, o. Krupina); *Larbochi še doval'i handrarovi* (Turzovka, o. Čadca); *Tie starie handri dajte handrákovi, nach sa tu zbitočne ňepoňe-vierajú!* (Hliník nad Hronom, o. Nová Baňa) – hundral občas gazda a gazdiná si zas povzdychla, keď nebola spokojná s handrárovou odmenou: *Za batoh haňďier mi handrák pohodeu voláki gombázig a bola som viplataená* (Prochot, o. Nová Baňa).

Lexéma *handra* má v spisovnom jazyku i v slovenských nárečiach viacero významov. Slovník súčasného slovenského jazyka (2. zv. H – L, 2011) ich uvádza až sedem. V Slovníku slovenských nárečí (1. zv., 1994) sú uvedené štyri významy, a to 1. kus (znehodnotenej) tkaniny používanej obyčajne na čistenie, umývanie, leštenie ap.: *Enu handru zme zmáčale do parlúha a druhú do vode na oplakuvaňia* (Čelovce, o. Modrý Kameň); 2. ako pejoratívne označenie zlej, nekvalitnej tkaniny: *Na pul'te mali štófi, ale len také handri* (Návojevce, o. Topoľčany); ako pejoratívne označenie starých šiat: *Odloš tie handri a oprobuj si toto!* (Likavka, o. Ružomberok) a 4. ako pejoratívne označenie nemravnej, ľahkej ženy, pobehlice: *Takéj handri chráň sa!* (Bošáca, o. Trenčín).

Príspevok vznikol v rámci riešenia projektu VEGA č. 2/0105/14 Slovník slovenských nárečí.

Poznámka: V príspevku sa uvádzajú názvy obcí a ich okresov v súlade so zásadami využitými v Slovníku slovenských nárečí, t. j. podľa administratívneho členenia z r. 1948 (p. Slovník slovenských nárečí, I., 1994, s. 38 – 39).

Dobrá gazdiná veru obnosené oblečenie, zodratú posteľnú bielizeň či plátna len tak podaromnici nevyhodila na smetisko ani nespálila v pecke. Starostlivo všetko odkladala a triedila. Každá *handra*, *hadra*, *hudra*, *hába*, *larbocha*, *randa*, *renta*, *šmata* našla v domácnosti širokú paletu použitia a stala sa tak domácou pomocníčkou. Možno aj preto má v slovenských nárečiach toľko pomenovaní.

Najrozšírenejším z nich je slovo *handra* pochádzajúce z nemeckého *Hader*, ktoré „sa udomácnilo“ na západnom Slovensku (na Záhori aj variant *hadra*) i vo veľkej časti stredného Slovenska: *Na ten tiesk sa mokrá handra oprúťila a tak sa pec povimetala* (Paludza, o. Liptovský Mikuláš); *Abi sa stol'i, stol'ičke, post'e'e do jarmoku ňeočochraľi o drabiňi, daľi zme pomedzi handre* (Pukanec, o. Levice); *Naznášala so _mu handre, žebe bolo š čim oťiahnúťi tela ot krave* (Čelovce, o. Modrý Kameň); *Na zimu omotá-vav handru okolo kmena proti zajacom* (Koniarovce, o. Topoľčany); *Mali zme na kona taku kefu a česak a ešče z handru zme ich pretreli, abi sa pe-kne liščali* (Dubová, o. Modra); *Bárjakú hadru mi podaj* (Kúty, o. Skalica). Nasledujúce pomenovania však v spisovnom jazyku nenájdeme.

V Gemeri, v Šariši i v Above sa ujalo pomenovanie *randa* s variantmi *rianda*, *renda*, *rända*, *renta* i *randla*, pochádzajúce z maďarského *rongy* (vysl. [rondʲ]). Popri iných pomenovaniach sa však vyskytuje aj v ostatných južnostredoslovenských nárečiach: *Podaj mi randu na rozľiato mlieko* (Králiky, o. Banská Bystrica); *Tá randa je taká hnusná ani onuca* (Rochovce, o. Rožňava); *Gu tkaňú mi treba ränd'i* (Krokava, o. Rimavská Sobota); *Ňe s každi randi dobri pomijag na grati* (Dlhá Lúka, o. Bardejov); *Bereme renti a jej (sliepke) oviazujeme nohi, žebi ňehrebala* (Kokšov-Bakša, o. Košice). Ak však Gemerčan požiada niekoho z okolia Skalice, aby mu *doniasó randu*, prinesú mu niečo úplne iné – nočník: *Začňi uš malého učit na randu* (Kátov, o. Skalica), radili skúsené ženy mladej matke. A určite tým nemysleli, aby ho začala priučiť domácim prácam.

„*Natkaľi zmo našej Uľi pekňih randi,*“ chválila sa gazdiná v Klenovci susede. To jej dcéra je až taká popanštená, že jej obyčajná stará handra na domáce práce nestačí? Nie, v Gemeri a na Spiši sa nevestám tkali do výbavy *ränd'i na räd* (Kokava nad Rimavicou, o. Rimavská Sobota), čiže utierky: *Nože mi podaj tú randu na sudi!* (Roštár, o. Rožňava); *Tam maž rentu, uciraj grati!* (Smižany, o. Spišská Nová Ves). *Sudi* v Roštári a *grati* v Smižanoch

sú riady. A keď nestačili utkať, tak žena v Spišskom Štvrtku išla na jarmok alebo do obchodu *a kupila pejdz renti do kuhiňi*. Ale aj v Trakoviciach pri Hlohovci *utreli hrniédz do handri*, osobitne na to určenej, do utierky.

V Brezine neďaleko Trebišova i v niektorých iných častiach východného Slovenska *ľudze ňechod'ili taki virichtovani, jak teras chodza, že už ňeznaju, co maju na sebe obl'ečic, uš chodza u dluhich šmatoch jag madoni*. A keď *dluhi i kratki, spodni i verchni šmati* doslúžili, na Spiši i v Zemplíne z nich zostali – *šmati*.

Lexéma *šmata* sa do východoslovenských nárečí dostala pravdepodobne prostredníctvom poľštiny, ktorá si ju „vypožičala“ zasa z nemčiny. Označuje (obyčajne v množnom čísle) predovšetkým staré obnosené šatstvo a v tomto význame je v kartotéke Slovníka slovenských nárečí doložená aj z Dlhej na Orave (o. Dolný Kubín): *Treba ti na matúru rúče hábi obrat', ňije daakie šmati*, v podobe *šmachti* je zaznamenaná v Košťanoch nad Turcom neďaleko Martina: *Také šmachti si kečž obl'ieci'?!* Vo význame „kus (starej) textilie používaný na umývanie, čistenie, leštenie“ je známa predovšetkým v spišskom a abovskom nárečí, ale zaznamenaná je aj v Hornej Lehote na Orave u najstaršej a staršej generácie a v podobe *šmat* (muž. rod) i v obci Huty v Liptove. Ale v oravskej Hornej Lehote aj uvarenej celej hlávke kapusty hovoria *šmaty*. Určite preto, lebo svojím výzorom pripomína starú, pokrčenú handru.

Nuž teda dobrá gazdiná *staru košul'u pofoltala* (podriapala) *na šmati* (Spišský Štvrtok, o. Levoča), ktoré mala takto pripravené na ďalšie využitie. Zvyšky látok či oblečenia dobre sajúce vodu sa používali na umývanie či utieranie dlážky alebo slúžili ako predložka pred dverami: *To je uš chosnuvaná handra, s tú neuciraj!* (Vištuk, o. Modra); *Kukaj, keľo vodi ši narozľival, vež šmatu a duškom pouciraj!* (Letanovce, o. Spišská Nová Ves); *Pol'itúra sa zľachka naňesie na drevo a poton sa glancuje súkenou handrou* (Pukanec, o. Levice). Starší obyvatelia Ludaníc (o. Topoľčany) *veznú tufecňu a s tóv trú tú bótu*. V Dolnej Lehote na Orave, ak si niekto po čistejšej domácej práci ešte chcel utrieť ruky, nepýtal si handru, ktorá sa používala len na „špinavú robotu“, ale prosil najbližšie stojaceho člena rodiny: „*Podajže mi daakú handricu na ruki, aľe ňie u'erák!*“ A na utretie nôh doniesla gazdiná *čistú hábu*.

Aj okolo sporáka či pece musela byť handra stále naporúdzi, veď nijaké chňapky či lapky na chytanie horúcich hrncov po ruke neboli: *Nechitaj to*,

reku, s prstáma, vezni si handru, lebo sa popálíš! (Malženice, o. Hlohovec); *Zober si handru, popálí ťa pokrífka!* (Čičmany, o. Žilina), dobre radila mama dcére, keď ju zaučala do tajov varenia.

Rítka handra (Nitriansky Hrádok, o. Nové Zámky); *mléčná handra* (Trnava); *rentka na tvaruch* (Sabinov) sa používali na cedenie čerstvo nadojeného mlieka i stočeného medu, na odtekanie hrúd tvarohu. Použili na to čisté, cez *pigľuvácu handru* (Myjava) vyžehlené kusy redšej tkaniny alebo plátna, ktoré sa získali zo starej postelnej bielizne či obdratej košele: *Níkedi sa mlíko cedávalo len ces konopnú handerku* (Siladice, o. Hlohovec); *Priňiesla hroteg do kuchíne a ces handerku precedila mlieko* (Bánovce nad Bebravou); *Do randi dali miadove plašče a tag ich visciskali rukami, zostali z nich take gule* (Hnilec, o. Spišská Nová ves); *Klád doňisov aj zo súšami a to sa pustilo na teple, na šporheltě a mat potom precedev ces konopnú handru, to tam lāv a do hrnca mu viťikov čistí mat* (Súľovce, o. Topoľčany); *Sír sem tak fajnovno ohrila a dávala sem ho do čistih bílih handérek* (Bernolákovo, o. Bratislava). Keďže sa cez ňu cedilo, dostala v Turci pomenovanie *cietka*, ktorá *sa musela ždi preplákať f čistej vođe, abi mlíeko ňesmrđelo* (Ležiachov, o. Martin). V Hruštine na Orave *sa na puťeru dala ciečka z ľanovieho plátana a mlíeko sa precedilo*. V Klenovci jej hovorili *hrud'iarka*, lebo v nej po odtečení odhriateho mlieka zostali hrudy syra či tvarohu. Ak však tam mali *hrud'iarku randavú*, neznamenal to, že je handrová, ale deravá, roztrhaná. A v Rozhanovciach pri Košiciach, *jag je (mlieko) uš teke zurdzene, še zľeje na teku čipku, servatka viceče a ostaňe teki sirek*.

Čisté biele plátenné handry boli aj súčasťou domácej lekárničky, používali ich ako obklady i obvazy. O tom vypovedajú citáty: *Máčali sa handri a takto sã dávali opkladi* (Žaškov, o. Dolný Kubín); *Kebich si ból dal slané handri mokré, to bi bolo* (podliatiny) *roztrhalo* (Ružindol, o. Trnava); *Poton zas pálenovú handrú (namočenú v pálenke) omotaua sa f tém zuomené misce tá noha* (Jablonica, o. Senica); *Odrapel kuz handri a zavazal si ranu* (Zborov nad Bystricou, o. Kysucké Nové mesto); *Poťau som sa v Gréepoch, aľe som si čistou hápkou (ranu) obvezau* (Dolná Lehota, o. Dolný Kubín).

Aj deti mali o nepotrebné handry záujem. Dievčatá drankali hoci aj malé handričky, aby si z nich mohli ušit' bábiku alebo ju odieť do nových vlastnoručne ušitých hábok: *Vol'ačo nám vistrúhaľi z dreva aľebo nám z handár*

ušili bábu a to bol'i naše hračky (Ležiachov, o. Martin); *To sa dzetom na hráci spraviu a uš ňejaká hadrová panenka* (Radošovce, o. Skalica); *Dziévčence si robili ze šelijakih handriček panni a s timi sa hrali* (Šípkové, o. Piešťany); *Dzifčence uš pre panenki višivali, tag zme šporovali si handrički* (Hrnčiarovce nad Parnou, o. Trnava); *Jako d'evčence zme si šijávali šeličo z handriček pre bábi* (Lapáš, o. Nitra); *Ešči sme lem take dzeci bul'i, z rentoch sme sebe take popki sami narobel'i. Ruki mala popka zos paličkoch, no a z rentoch sme nahu'al'i popku, s tušku oči sme narobel'i, take sme hračky mal'i* (Sokol', o. Košice). A chlapani si zas z handár dokázali ukrútiť maču – loptu, s ktorou sa prehánali po pažití, ako keby bola naozajstná kožená: *Urobili gulu handér, zešli ju a bola lobďička* (Bošáca, o. Trenčín); *Kedisi zme si fodbal z handier robivali* (Dolná Súča, o. Trenčín).

Uplakané dieťa matky vedia utíšiť pomocou cumlíka. Bábätku v Ležiachove strietku s cukrom zaviazali do handričky a to uš to d'eecko mlgalo, to bola tá mlska (cumel'). V Klenovci striedku dieťaťu do handrového cumlíka nedávali, *do kusa mokrej randi jej zakrútil'i* (iba) *kus cukru a ono to cmo-galo*.

Niekedy gazdiná obetovala väčšie množstvo starého oblečenia a handár, keď bolo treba vyrobiť strašiaka do poľa, kde zver ničila úrodu. *Poton ván zase takého panáka ako človek spravili z handár* (Ležiachov, o. Martin); *Pandrlág z dreva a handár sa mi vidariu* (Králíky, o. Banská Bystrica), skonštatoval gazda a išiel ho zaniest' do poľa.

„Mame uš ve'ò rentoch, budzem robila pokrofce“ (Torysa, o. Sabinov), povedala gazdiná, keď už nazhromaždila dostatok handár na koberce. Ale handry treba aj nadriapať alebo nastrihať na tenké pásiky. *Doma inej roboti ňebolo, iba handri driapad' ešte mohou* (Bobrovec, o. Liptovský Mikuláš); *Id'emo drejpaťi rande do pokrovci* (Kóciha, o. Rimavská Sobota); *Misín si najdriiel handuor nazhánať, poton si ih misím nastrihad' a potom uš tkám* (Poniky, o. Banská Bystrica). Ak v Brezine pri Trebišove nemali dost' nazbieraných handár, *tak še kral'i i špargovo pokrovci, a'le mesto rentoch davame špargi /motúzy*). *Handár mám dozd nastrihanuo, aj krosná bi zohnala, lenže pamog nigdiel nedostat*, vzdychla si žena v Hubovej pri Ružomberku, keď nemohla zohnať všetko potrebné na tkanie. *Pokrouce tkámo z randi*, hovorí tkáčka z Kocihy (o. Rimavská Sobota). A tu je postup: *Rendi nadreme na taki pantllički, nakrucime jih na civki a kladzeme do čolnoka. Farbi*

pasujeme, žebi bul'i šumni jedna pri druhej, robime taki pasi (Brezina, o. Trebišov). A pod rukami šikovných tkáčok už vznikali *handrové, handrené, rendovo pokrouce, handrovce, randáre, rond'oše, rond'oški, randárki, randauki*. A keď sa gazdinej nechcelo tkať alebo keď to nevedela, jednoducho *višatrela* (vypratala) *kasne od randou a taňiesla ňañiki* (tetke), *nak tkajú pokrouce* (Kalinovo, o. Lučenec).

Takéto koberce sa nekládli len na dlážku, ale poslúžili aj zvieratám, ako ukazuje nasledujúca výpoveď: *Ag je zima, zakrijú sa* (kone) *pokrovci doma tkanimi. Pokrouce sa nárokom na to tkanie, prietkavie* (pretkávané farebnou vzorkou) *z handrou, ušitie vo tri poli* (Lišov, o. Krupina).

Nuž hocijaká obyčajná handra sa dá naozaj všakovako využiť. *Z miecha a z handri sa dali ušit papuče* (Hlboké, o. Senica), *žiačik sebe utrel pierko na pisaňe z rentku* (Spišský Štvrtok, o. Levoča) a *rezáce handri ešče* v Bučanoch (o. Hlohovec) *lachko voladze majú, rezáce handri* (používali sa pri kastrovaní žrebčov), *to je od úrokov a s tých aj húsence kadzá*. V Spišskom Podhradí (o. Levoča) rozkázala stará mať dcére: „*Vežni toten lačštok a poviciraj dzecku ric!*“ No a v Ružindole pri Trnave, *keď išli ľudé kradnúť, do handér si nohi omotali*.

Takie sa tie jaboká ako handra v ústach, hovoria v Selciach (o. Rimavská Sobota), keď majú tuhú, zvädnutú šupku, ktorá sa ťažko žuje. *I chlieb, keď je friški, takí je jag handra* (Mojmírovce, o. Nitra), vtedy je mäkučký, poddajný a ťažko sa krája. A v Spišskom Štvrtku gazda, ktorý sa neporiadne staral o gazdovstvo, *mal koňe ľem take handri*.

Nespomenuli sme mnohé ďalšie pomenovania a významy, ktoré v slovenských nárečiach má „naša“ handra. Takže o *candlách, džachlách, luntoch, mokriciach, päťušine, pomijakoch, pomitkoch, umívacích handrách, vechcoch* až nabudúce.

ROZLIČNOSTI

Prémiové sporenie a prémiová čokoláda alebo o nových významoch slova prémiový

V našej konzumnej spoločnosti nám každý deň predkladajú množstvo reklamných ponúk najrozličnejších tovarov, ktoré sa ich predajcovia snažia prezentovať v superlatívoch. V posledných rokoch sa v nich často používa slovo *prémiový* v spojeniach ako *prémiové produkty*, *prémiová čokoláda od Nestlé*, *prémiová kvalita*, *nemecké prémiové značky automobilov*, *vozidlá prémiového segmentu vyššej triedy*, prezeráme si ponuky *prémiových hotelov v prémiových destináciách* a čítame, že *za prémiový produkt musia zákazníci prémiovo zaplatiť* a že *Apple iPhone je prémiový telefón za prémiovú cenu*.

V Krátkom slovníku slovenského jazyka (2003) sa pri slove *prémia* uvádzajú tieto významy: 1. „odmena v (tipovacej) súťaži“; ako ekonomický termín s významom „osobitná odmena za zvýšený výkon, vysokú akosť, úsporu ap.“ doložené spojeniami *získať prémiiu*; *štvrtročná prémia*, *prémia za prekročenie úloh*; 2. „dar za splnenie istých podmienok“ so spojením *knižná prémia*. S uvedenými významami súvisí aj význam prihniezdovaného prídavného mena *prémiový* doložený spojeniami *prémiový poriadok* (zásady pridelovania prémiei), *prémiová kniha* (kniha, ktorú získate zadarmo ako prémiiu za objednávku), *prémiové sporenie* (sporenie, pri ktorom sporiteľ získava finančnú prémiiu). Význam „súvisiaci s prémiiou, umožňujúci získať, vyhrať prémiiu“ sa uplatňuje aj v spojeniach *prémiový úpis* (dlhopis s výhernými a umorovacími ľahmi), *prémiová súťaž* (o ceny), ktoré sa uvádzajú pri adjektíve *prémiový* v Slovníku cudzích slov (2005).

Adjektívum *prémiový* v spojeniach ako *prémiová kvalita*, *prémiová šunka*, *prémiová čokoláda*, *prémiová značka*, *prémiový telefón*, *prémiový pitný režim* či *prémiový olivový olej* má však odlišný význam, ktorý zatiaľ nie je v našich lexikografických príručkách spracovaný. Neosémantizmus *prémiový* uplatnený v citovaných spojeniach sa k nám dostal z angličtiny.

Substantívum *premium* má v angličtine podobné významy ako v slovenčine substantívum *prémia*, teda „odmena, prémia, prídavok“, navyše sa však substantívom *premium* pomenúva aj učebný poplatok, resp. aj iné poplatky alebo príplatky (väčšinou za niečo poskytované navyše, za nadštandard). Vo funkcii prívlastku sa slovom *premium* vyjadruje vzťah k *prémii* ako finančnej odmene, napr. *premium bond* – prémiová obligácia, *premium reserve* – prémiová rezerva, *premium wage* – prémiová mzda, ale vyjadruje sa ním aj význam „vysoko cenený“, napr. *premium chocolate*, *premium chocolate-box*, *premium olive oil*, *premium hotel*, *premium destinations*. V podobných spojeniach sa výraz *premium* prekladá do slovenčiny adjektívami ako *luxusný* (napr. *luxusný hotel*, *luxusná kozmetika*, *luxusná bonboniéra*, *vozidlá luxusného segmentu*), *vysokoakostný* (napr. *vysokoakostný tovar*), *prvotriedny* (napr. *prvotriedna kvalita*, *prvotriedny hotel*, *prvotriedny olivový olej*). K uvedeným slovenským ekvivalentom možno v rozličných kontextoch priradiť aj synonymá ako *špičkový* (napr. *špičková kvalita*, *špičkový telefón*), *lahôdkový*, *delikatesný* (napr. *lahôdková šunka*, *delikatesná čokoláda*, *delikatesný olej*), *exkluzívny* (*exkluzívne dovolenkové destinácie*). Výpočet možných synonym nie je ani zďaleka úplný, stačí nazrieť do Synonymického slovníka slovenčiny (2004, pozri heslá *prvotriedny*, *luxusný*, *vysokoakostný*).

Popri spojeniach, ktorým sme sa venovali v predchádzajúcom odseku, v súčasnosti sa v slovenčine stretávame s adjektívom *prémiový* aj v spojeniach, ktoré sú pre používateľa slovenského jazyka významovo nepriezračné až zavádzajúce, ako napríklad *prémiové ceny* (zvýhodnené alebo naopak luxusné, čiže vysoké?), *prémiový televízny program* (poskytovaný zadarmo ako prémia alebo za príplatok ako nadštandard?). Spojením *prémiový obsah* sa napríklad na stránke istej firmy označujú aplikácie a služby bezplatne sprístupnené majiteľom drahších typov smartfónov ako prémia, ale na internete sa spojením *prémiový obsah* naopak pomenúva obsah (napr. texty), ktorý používateľovi sprístupnia iba za poplatok. V takomto význame sa používa adjektívum *prémiový* aj v spojení *prémiové číslo*, na ktorom telekomunikačná spoločnosť poskytuje nadštandardné telefonické služby alebo informácie za poplatok či príplatok. V podobných spojeniach teda slovo *prémiový* nemá význam „prinášajúci niečo navyše ako dar alebo za odmenu“ ani význam „prvotriedny, luxusný“, ale ide o tretí význam, súvisiaci

s významom anglického slova *premium* „poplatok, príplatok“. Adjektívum *premium* v takýchto spojeniach možno preložiť ako *platený, za príplatok*. Používanie adjektíva *prémiový* v takomto význame môže na adresáta prejavu pôsobiť zavádzajúco.

Adjektívum *prémiový* sa v súčasnosti teší veľkej obľube najmä u prekladateľov a autorov reklamných textov aj u niektorých publicistov a používa sa vo všetkých troch uvedených významoch natoľko frekventovane, že možno očakávať spracovanie nových významov aj do príslušného zväzku Slovníka súčasného slovenského jazyka. V tomto príspevku sme však chceli ukázať, že v slovenčine existuje množstvo iných adjektív, ktorými sa dá vyjadriť kvalita či charakter produktu presnejšie, jednoznačnejšie a zrozumiteľnejšie a v konečnom dôsledku tak možno aj adresáta – potenciálneho klienta – osloviť podstatne efektívnejšie.

Katarína Kálmánová

Predĺžené dedičstvo?

Pri vyhľadávaní informácií na internete nás zaujal titul prednášky *Dedičské právo, dedičské konanie so zameraním na likvidáciu predĺženého dedičstva*. Pri pátraní po význame spojenia *predĺžené dedičstvo* sme zistili, že sa vyskytuje pomerne často v rozličných právnických textoch a dokumentoch sprístupnených na internete. Napríklad v náleze Ústavného súdu SR sa konštatuje, že *dedičia s veriteľmi neuzavreli dohodu o prenechaní predĺženého dedičstva na úhradu dlhov* a v uznesení okresného súdu sa rozhodnutie odôvodňuje tým, že *dedičstvo po poručiiteľke je predĺžené*. Na otázku o význame spojenia *predĺžené dedičstvo*, s ktorou sa jedna čitateľka obrátila na právnu poradňu internetového magazínu, advokátka odpovedala takto: *K predĺženiu dedičstva dôjde v tom prípade, keď poručiiteľ zanechal dlhy, ktoré presahujú jeho majetok*.

Pojem *predĺžené dedičstvo* teda možno definovať ako „dedičstvo zatiaľ neplatenými dlhmi, ktoré presahujú hodnotu (poručeného) majetku“. Prídavné meno v tomto spojení nesúvisí s dĺžkou (*predĺžiť* – „urobiť dlhším v priestore alebo

v čase“), ale vyjadruje sa ním význam „priveľmi zadlžený“. Odvodzovacím základom prídavného mena s predponou *pre-*, ktorým sa vyjadruje prílišná miera zadlženosti, je slovo *dlh* a krátka spoluhláska *l* sa zachováva aj v prídavnom mene *predlžený* podobne ako v prídavných menách *zadlžený* (ktorý má dlh) a *oddlžený* (zbavený dlhu). Krátka spoluhláska *l* je aj v slovesách *predlžiť*, *zadlžiť*, *oddlžiť* i v podstatných menách *predlženie*, *zadlženie*, *oddlženie*, *predlženosť*, *zadlženosť*, *oddlženosť*. Dedičstvo, v ktorom dlžoby presahujú majetok, správne sa nazýva *predlžené dedičstvo*. V takejto podobe sa tento právnický termín uvádza aj v Občianskom súdnom poriadku napríklad v § 175t, kde sa píše: *Ak je dedičstvo predlžené a ak nedôjde k dohode podľa § 175p, môže súd nariadiť likvidáciu dedičstva.*

V porovnaní s prídavnými menami *zadlžený* a *oddlžený* je používanie prídavného mena *predlžený* podstatne zriedkavejšie a obmedzuje sa prakticky len na právnickú terminológiu, na spojenia ako *predlžené dedičstvo*, *predlžený majetok*. Preto sa doteraz nezaradilo ani do slovníkov slovenského jazyka. V šesťzväzkovom Slovníku slovenského jazyka (1959 – 1968) sa však uvádza sloveso *predlžiť* s významom „dlžobami zaťažiť, zadlžiť“ a toto sloveso nájdeme aj v Synonymickom slovníku slovenčiny (2004) v synonymickom rade *zadlžiť – predlžiť (nadmieru) – zaťažiť*.

Katarína Kálmánová

SPRÁVY A POSUDKY

Za profesorom Rudolfom Krajčovičom

Rady slovenských jazykovedcov 29. októbra 2014 opustil popredný slovenský jazykovedec, slovakista, slavista a vysokoškolský pedagóg, univerzitný profesor PhDr. Rudolf Krajčovič, DrSc.

Narodil sa 22. júla 1927 v Trakoviciach v Hlohovskom okrese a ešte pred absolvovaním slovakistiky a filozofie na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave (1947 – 1951) sa v r. 1950 stal asistentom vtedajšieho Slovanského seminára. Po promóciách bol v r. 1951 jedným z prvých vedeckých aspirantov a slovakistickej vysokoškolskej katedre na Filozofickej fakulte UK ostal verný až do svojho definitívneho odchodu do dôchodku v r. 2003. V jeho živote zaujímali výostné miesto nemenné hodnoty: stálosť názorov, poctivosť v práci, krištáľovo čistá presvedčivosť vedeckej metódy, vernosť pracovisku, úprimná a veselá povaha. Z množstva kníh z pera profesora Rudolfa Krajčoviča nemožno obísť práce z historickej jazykovedy, najmä z oblasti genetickej charakteristiky slovenského jazyka (*Pôvod a fonologický vývin juhozápadoslovenských nárečí*, 1964, *Slovenčina a slovanské jazyky. I. Praslovanská genéza slovenčiny*, 1974, anglické vydanie historickej fonológie slovenčiny *A Historical Phonology of Slovak*, 1975). Veľký spoločenský význam a poznávaciu hodnotu má množstvo vysokoškolských učebníc, z ktorých treba spomenúť aspoň *Vývin slovenského jazyka* (1961), *Náčrt dejín slovenského jazyka* (1966, 1971), práce *Technika jazykovednej interpretácie* (1966), *Textová príručka k dejinám slovenského jazyka* (1979), *Pôvod a vývin slovenského jazyka* (1981), *Vývin slovenského jazyka a dialektológia* (1988), vysokoškolské učebné texty *Čeština a slovenčina v starších archíviáliach v predpisovnom období* (1983, 1991), *Príručka k dejinám spisovnej slovenčiny* (spoluautor P. Žigo, 1999). Svedectvom jeho neutíchajúcej tvorivej aktivity bolo aj vydanie práce *Slovenčina a slovanské jazyky. II* (2003), *Dejiny spisovnej slovenčiny* (spoluautor P. Žigo, 2002, 2006, 2011) a „zakomponovanie“ časti tohto textu do titulu *Prehľad dejín spisovnej slovenčiny* v spoluautorstve s J. Kačalom (2006).

Významnou súčasťou vedeckého života profesora R. Krajčoviča bolo aj jeho pôsobenie v redakčných radách vedeckých časopisov a zborníkov, členstvo v Medzinárodnej komisii pre slovanskú onomastiku pri Medzinárodnom komitáte slavistov a v Medzinárodnom výbore pre onomastické vedy (ICOS), členstvo v predsedníctve Slovenskej onomastickej komisie, v Slovenskej komisii pre Encyklopédiu dejín strednej Európy a v komisiách pre udeľovanie vedeckých hodností. Univerzitný profesor R. Krajčovič absolvoval množstvo zahraničných prednáškových pobytov v popredných slavistických strediskách: v Krakove, v Skopje, v Moskve, s referátmi vystupoval na medzinárodných slavistických zjazdoch v Sofii, vo Varšave, v Bratislave, na medzinárodných onomastických sympóziách v Lipsku, vo Vroclave, v Krakove a na sympóziu o podunajských národoch v Regensburgu.

Pútavosť a invenčnosť metód pramenného materiálu profesor R. Krajčovič uplatnil vo viacerých popularizujúcich dielach, z ktorých treba spomenúť aspoň *Svedectvo dejín o slovenčine* (1977, 1980), výber z *Valaskej školy* od Hugolína Gavloviča (1971, 1982), esejisticky orientovaný titul *Pri prameňoch slovenčiny* (1978), knihu *Veľká Morava v tisícročí slovami prameňov, legiend, kroník a krásnej spisby* (1985) či prácu *Živé kroniky slovenských dejín skryté v názvoch miest a obcí* (2005), o ktorú prejavili čitatelia veľký záujem. Takúto povahu má aj rozsiahly seriál *Z lexiky stredovekej slovenčiny s výkladom názvov obcí a miest*, ktorý R. Krajčovič uverejňoval v našom časopise.

Posledná rozlúčka s univerzitným profesorom PhDr. Rudolfom Krajčovičom, DrSc., bola 5. 11. 2014 v bratislavskom krematóriu. V mene jeho žiakov, kolegov, spolupracovníkov a redakčných rád sa s ním rozlúčil jeho žiak a dlhoročný kolega, člen našej redakčnej rady prof. PhDr. Pavol Žigo, CSc., týmto rozlúčkovým príhovorom:

Opretý lakt'om o studňu
V tuláckej zas som práci:
A zriem toť: mojím chlebom vtáci
Sa kímia v povetří –

V povetří
Vtáci to možno zabudnú
alebo splatia pozde.
Ja sa však bojím, keď sa k poludniu

Zbliži, že spýtajú sa: Pane, kto ste?
Oh, čo im odpoviem?

Odpoviem:
Som z tých, čo pieseň presmutnú
Vo vlhkých očiach majú,
Opretí lakťom o studňu
Hrajú ju, hrajú ju, hrajú
Do vetrov na lutnu
Na lutnu...

(Rudolf Krajčovič: *Čo im odpoviem*)

S Vašimi veršami na perách, vážený pán profesor, s veršami o piesni presmutnej a vlhkých očiach, stojíme s piesňou presmutnou a vlhkými očami pri otvorenej náruči zeme, ktorá Vás prijíma do svojho večného objatia. A deje sa tak v čase, keď objatie zdobia stovky kvetov. Každé okvetie, každý kvet chryzantémy v tejto chvíli akoby bol symbolom jednej Vašej monografie, štúdie, článku, vystúpenia na sympóziu, konferencii, kongrese, akoby stál na mieste posudku či konzultácie. A pretože tých kvetov je okolo nás dnes veľmi veľa, pripomínajú nám aj množstvo priateľských rozhovorov s Vami, úsmevy, ktoré ste rozdávali pri každom stretnutí a ktoré boli typické pre Vašu tvár. Tak si Vás zapamätávame, s úsmevom, ktorý v skutočnosti už nikto z nás nevidí...

Prekročili ste prah života a smrti. Bránu, ktorou každý z nás prejde. Tá Vaša brána nie je len bránou medzi bytím a nebytím či spomienkami na Vás. Za tou Vašou *bránou* – ako ste nás to učili – nie je len skutočnosť a význam slova, ale aj výsledok prirodzeného vývinu jazyka: je v ňom praslovanská metatéza likvid aj prehodnocovanie kvantity, v slove *život* sa ukrýva palatalizácia velár a slovo *smrť* nemá len význam konca života, ale je aj miestom zániku slabého jeru, nositeľom slabičného *r* a typickým slovom *i*-kmeňovej deklinácie. Napriek Vášmu odchodu v nás ostáva všetko to, čo ste nám vysvetlili na slovách z nášho materinského jazyka aj ostatných slovanských jazykov, z dialektológie či onomastiky počas Vašich vyše päťdesiat rokov pôsobenia na slovakistickej katedre Filozofickej fakulty Univerzity Komenského. Z nej sa prichádzajú s Vami rozlúčiť Vaši bývalí kolegovia – väčšinou či takmer všetko Vaši žiaci; prišli aj známi z ostatných katedier, z Centra Studia Academica Slovaca, ktoré ste pred vyše päťdesiatimi rokmi

pomáhali zakladať, sú tu aj kolegyne a kolegovia z vedenia Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV, jeho dialektologického oddelenia, oddelenia histórie, onomastiky a etymológie, zo Slovenskej onomastickej komisie, zo Slovenskej jazykovednej spoločnosti pri Jazykovednom ústave Ľ. Štúra SAV a aj z ostatných slovakistických a slavistických pracovísk, aby prejavili účasť na smútku z Vášho odchodu. A tíško sa Vám poďakovali aj v mene redakcií Slovenskej reči, Jazykovedného časopisu a Kultúry slova, v ktorej ostáva nedopísaný seriál o slovnej zásobe, motivujúcej vznik miestnych názvov. S úctou sa skláňame nad Vaším rozsiahlym vedeckým dielom, množstvom monografií a štúdií, ktoré v druhej polovici 20. storočia výrazne vplývali na vývin slovenského a slovanského historickojazykovedného myslenia; nad Vašou neprekonanou migračno-integračnou teóriou o pôvode slovenského jazyka a nad výskumom všetkých jazykových rovín.

Nedokážem sa ubrániť osobným spomienkam na to, že ste aj mojím dlhoročným učiteľom a že sme takmer tri desaťročia otvárali jedny dvere našej spoločnej pracovne. Za našimi pracovnými stolmi sme sedeli chrbtom k sebe, ale aj vtedy sme si symbolicky hľadeli do tváre, pretože Vy ste sa nikdy nedokázali obrátiť človeku chrbtom, aj kritické veci ste hovorili pokojne, s úsmevom a tak ste ich aj prijímali. Za všetko Vám pri tejto polotichej rozlúčke v mene nás všetkých, pán profesor, chcem povedať len jedno veľké *Ďakujeme!* Aj keď Vaše miesto v rodine a na našich pravidelných katedrových predvianočných posedeniach ostáva prázdne a rubriky v časopisoch zostanú nezaplnené Vašimi článkami, Vy ostávate s nami, medzi nami a v nás vďaka Vášmu dielu. Vošlo do nás hlboko, pretože taká je brázda za Vaším pluhom. Vy sám ste v eseji o jazyku napísali, že práca s ním je tvrdý chlieb. A aj ten vraj býval tvrdý preto, lebo aj práca okolo neho bola taká. Za to, že ste nás pripravili na tú tvrdosť práce s jazykom, za vedomosti, ktoré žijú v nás, za to, že sme mohli píjať z Vášho prameňa, Vám patrí naše poďakovanie, úprimné spomienky a nehynúca pamiatka.

Opretí lakťom o studňu v tuláckej ostávame práci a Vaším chlebom sýti aj tak sa kŕmime v povetrí... V našich srdciach a v našej pamäti, pán profesor, ostávate až do nášho príchodu k prahu tej symbolickej brány, ktorá Vás v tejto chvíli od nás už oddeľuje.

Čeť Vašej pamiatke!

Pavol Žigo

V minuloročnom poslednom čísle Kultúry slova sme mali možnosť čítať recenziu na publikáciu Michala Franka *Slovo o reči*. Vtedy sme sa nenazdali, že uplynie iba krátky čas, čo nás navždy opustí. Michal Franko 18. 8. 2014 navždy odišiel do srdca zeme vo veku nedožitých osemdesiatštyri rokov.

Dôvodom spomínať na Michala Franka je jeho dlhoročné činorodé pedagogické pôsobenie v strednom školstve v predmete slovenský jazyk, jeho neúnavná snaha predovšetkým na regionálnej úrovni písomne oboznamovať širšiu verejnosť so zákonitými nášho jazyka, upozorňovať na potrebu starostlivosti o jazykovú výchovu a o primeranú úroveň jazykových prejavov.

Michal Franko, stredoškolský učiteľ, publicista a regionálny básnik sa narodil 20. 9. 1930 v obci Udavské v okrese Humenné. Po získaní stredoškolského vzdelania pôsobil ako učiteľ na Osemročnej strednej škole v Snine (v r. 1951 – 1952). Po absolvovaní magisterského štúdia (v r. 1952 – 1957) v odbore slovenský jazyk – ruský jazyk na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave pokračoval v práci pedagóga v Humennom na Vyššej hospodárskej škole (v r. 1957 – 1959) a na miestnom gymnáziu (v r. 1960 – 1992).

Získané vedomosti, dobré poznanie slovenského jazyka a zmysel pre jazykový cit, ale aj fascináciu umeleckou literatúrou zúročil ako člen a vedúci odborných a predmetových komisií pre slovenský jazyk a literatúru, ako člen sekcie pre gymnáziá pri kabinete slovenského jazyka a literatúry Krajského pedagogického ústavu v Prešove, ako odborný poradca pre slovenský jazyk a literatúru odboru školstva Krajského národného výboru v Košiciach, ale tiež ako stály člen okresnej názvoslovnej komisie v Humennom pri Úrade geodézie, kartografie a katastra Slovenskej republiky.

Michal Franko však neostal iba v rovine pedagogického šírenia svojich poznatkov. Svoje vedomosti uplatnil v priebehu viac ako piatich desaťročí ako autor populárno-náučných textov (približne šesťdesiat) najmä z oblasti spisovného jazyka a jazykovej kultúry publikovaných v rôznych periodikách, ktoré súhrnne vydal v už spomínanej publikácii *Slovo o reči* (2008). Vo svojej publikačnej činnosti poukázal na problémy predmetovej komisie pre slovenský jazyk, na metódy a organizačné formy práce na literárnom seminári či na špecifickú výučbu slovenčiny žiakov ukrajinskej národnosti.

Za obetavú a príkladnú prácu pedagóga, za dobré výchovno-vzdelávacie výsledky, za prácu v oblasti metodiky a teórie vyučovania slovenského jazyka a literatúry, za zásluhy o rozvoj kultúrno-osvetovej práce v okrese Humenné bol Michal Franko ocenený celým radom diplomov, čestných uznání, pochvál a plakietsk.

Svoju trvalú pozornosť venoval rodnému kraju – výskumu sotáckeho folklóru ako kultúrno-osvetový pracovník v rodnej obci a v okrese. Zozbieral sotácke uspávanky, vyčítanky, príslovia, hádanky či sotácke piesne z Udavského. Opísal sotácku svadbu, sotácke vianočné a iné ľudové zvyky. V plnej miere sa prejavil ako zberateľ sotáckeho folklóru publikovaním a prednášaním o ňom pri rôznych výročných aj iných príležitostiach konaných v rodnom regióne. Sotácku kultúru a folklór spísal v práci *Klenoty sotáckeho folklóru* (2008).

Neodmysliteľnou súčasťou profilu Michala Franka bol jeho vzťah k materinskej reči – k sotáckemu nárečiu rodného „valalu“. Pod vedením Eugena Paulinyho vypracoval diplomovú prácu *Hláskoslovie sotáckeho nárečia (opis a výskyt)*. V roku 1958 publikoval *Kapitoly zo štúdia sotáckeho nárečia a Ukážky sotáckeho nárečia. Substantívum v sotáckej morfológii* uzrelo svetlo sveta v roku 1965. V časopise *Kultúra slova* publikoval texty *Pomenovanie nedozretého ovocia v sotáckom nárečí* (1971) a *Rodinné a príbuzenské názvy osôb v sotáckom nárečí* (1972). Michal Franko ešte ako študent štvrtého ročníka magisterského štúdia zapísal (v r. 1956) dovedna šesťnásť textov v okrese Humenné v obciach Udavské, Rovné, Vyšný Hrušov, Adidovce, Jabloň, Slovenské Krivé, Dlhé nad Cirochou a Papín. Tieto texty sú dodnes súčasťou jedinečnej zbierky nárečových textov deponovanej v dialektologickom oddelení Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV. Úryvok z textu, ktorý sám Franko zapísal vo svojej rodnej obci Udavské, nech je krátkou spomienkou naňho a na jeho plodný život.

Paropcy chodzil'i u partiji a šel'ijeko čuda vystrajal'i. Najvecej tam, dze byl'i dzeuki. Raz me mal'i otvoreny oblak a na pecku mǎ mal'i položany maslo u harčičku. Ta prišl'i voňi aj do nas. Jeden prišou do chižy a pytaŭ chľeba. Mi mu chľeba del'i a heuty druhe prez oblak žel'i nam maslo. Mi še šudoval'i, že nadž im ľem tot posny chľip?! No aľe me nežnal'i, že nač pytel'i. Rano ch-ceme rezanki zoz makom pomascec, mi do chižy a masla ňit! Bodej vas fras trimau, ta na to vy chľeba pytel'i, bo sce žel'i maslo! No priznal'i še voňi na druhi dzeň, že maslo pojedl'i a harčičog rozbil'i.

Ad honorem

Anna Ramšáková

Rozprávky, ktoré vzdelávajú

[HABOVŠTIAKOVÁ, Katarína: Krásna je naša reč. Rozprávky o slovenčine. Bratislava: Karmelitánske nakladateľstvo 2012, 120 s. ISBN: 978-80-8135-034-4.]

Karmelitánske nakladateľstvo v Bratislave umožnilo druhé vydanie tridsiatich dvoch krátkych a poučných rozprávok o slovenčine od autorky Kataríny Habovštiakovej, dlhoročnej pedagogičky Pedagogickej fakulty v Nitre a niekdajšej vedeckej pracovníčky Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra Slovenskej akadémie vied v Bratislave. Autorka ich venovala všetkým žiakom, čo (ne)majú radi hodiny slovenčiny. Katarína Habovštiaková, narodená v Jasovskom Podzámku, svoje jazykovedné vedomosti dokázala premietnuť do tvorby pre najmenších už vo viacerých knižkách: *Svätí o počasi* (1994), *V núdzi poznáš priateľa* (1995), *Zvieratka vo frazeológii* (1996), *Remeslo má zlaté dno* (1998), *Ako sa kráľ naučil múdro kraľovať* (2002) a iné. Tentoraz, ako sme už spomenuli, je to druhé vydanie útleho dielka *Krásna je naša reč. Rozprávky o slovenčine*.

Katarína Habovštiaková zasvätila vyše päťdesiat rokov svojho života vedeckej a pedagogickej práci v oblasti jazykovedy. V autorských rozprávkach poskytla detskému čitateľovi primerane ich detskému mysleniu poznatky zo súčasnej spisovnej slovenčiny, z jej vývinu a dejín, zo slovenských nárečí. Umožnila deťom nazrieť do bohatstva slovnej zásoby, slovenských prísloví a porekadiel, do slovenskej frazeológie. Autorka deťom „odhalila tajomstvá“ tvorenia a vzniku krstných mien, priezvisk a povrávok, podstaty slovenského pravopisu a ortoepie.

Imaginárny svet víl, škriatkov, ježibáb a strigôňov by sme v týchto rozprávkach čakali zbytočne. Vystriedal ho svet slov, slovenčiny, jej zákonitostí – známych i menej známych. Nóvum zbierky rozprávok pre deti od šesť do pätnásť rokov je ich spoločná téma – spoločný cieľ. Rozprávkovou formou rozšíriť vedomosti žiakov o našom jazyku, slovenčine. Autorka sa v nich usilovala obhájiť zo všetkých strán stále sa zvyšujúcu potrebu ovládania pravopisu a gramatiky v duchu kodifikácie a normy. Poukázala na štylistickú diferencovanosť slovnej zásoby a na vhodný výber jazykových prostriedkov v písomnej i ústnej komunikácii s ohľadom na konkrétnu jazykovú situáciu. Ako sama autorka v Doslove píše (s. 117 – 119), deti si

touto formou môžu doplniť vedomosti zo slovenského jazyka. Pre učiteľov môže byť knižka vhodnou doplňujúcou učebnou pomôckou pri výučbe slovenčiny, frazeológie i pravopisných otázok. Umožňuje poukázať na príčiny existencie a význam zastaraných či zastarávajúcich slov, ako aj na vzťahy medzi domácimi slovami slovenského pôvodu a slovami prevzatými z cudzích jazykov.

Akiste jedným z „najbolestivejších“ problémov našich žiakov pri osvojovaní pravidiel slovenského pravopisu je správne písanie ypsilonu. V príbehu *Urazený Ypsilon a jeho sny* (s. 11 – 15) sa hlavný protagonist Ypsilon žaluje čitateľovi, že je takmer na konci abecedy. Omega z gréckej abecedy ho posmeľuje k odvahe a „nesmútku“ tvrdením, že ona je v abecede úplne posledná a nemrzí ju, že jej sestra Alfa je úplne prvá. Náš Ypsilon však mrzela aj skutočnosť, že Jota je obľúbenejšia. Nuž a nemal ani také zdravé seba-vedomie ako Omega. Na pozadí tohto milého príbehu sa čitateľovi ponúka krátky výklad o vzniku gréckej abecedy. Dozvedá sa logické i chronologické skutočnosti týkajúce sa existencie a zákonitej potreby „života“ Ypsilonu v slovenskej abecede.

V príbehu *Pani Irónia* (s. 76 – 77) to priam srší prísloviami a porekadlami. Z neho sa čitateľ naučí niečo o slovenskej frazeológii. Dozvie sa, ako sa obohacuje a znásobuje jej „úderná sila“ i vďaka ľudskej irónii. Na demonštráciu si autorka vybrala najskôr motív dievčaťa, ktoré sa išlo vydávať, a charakterizovala ju aj takto: *Pozri, v parte anjel, čert v čepci. Kto má mrcha ženu, netreba mu chrenu.* A ako to v ľudskom živote býva, aj v manželstve je raz slnečno, inokedy sa zmráka, či dokonca hrmá a lietajú blesky. Alebo je to aj tak, ako to Katarína Habovštiaková opísala v nasledujúcich, skúsenosťou potvrdených, všeobecných pravdách: *Nepárne kone nedobre ťahajú. Nešťastný taký dom býva, kde kohút mlčí a sliepka kričí, i taký, kde kohút kotkodáka a sliepka kikirika.* Neskôr pri výklade úlohy irónie v slovenskej frazeológii využila skúsenosti ľudí so zlým gazdom, ktorý *gazduje od desiatich k piatim, od tisíca ku stu*, ktorý sa *dostal z koňa na somára*, ktorý *predal voly, kúpil soli*. Spomenula i takého hospodára, ktorému *gazdovstvo ide dolu vodou*. Neobišla ani ľudí, ktorí robia zbytočnú robotu a o ktorých možno povedať: *lejú vodu do Dunaja (do mora), vozia drevo do hory.*

Čo o slovenčine hovoria mapy (s. 58 – 61), dozvie sa detský čitateľ prostredníctvom figliara Filipa Fifíka, ktorý bol asi dvakrát u Pána Boha po

rozum. A keďže to bol šibalský šibal, spolužiaci mu už neverili. Ani vtedy, keď začal tvrdiť, že i mapy majú svoju reč, a obviňovali ho z klamstva, že *klame, až sa hory zelenajú*. Ale Filip sa nedal. Vážne a seabedome tvrdil, že jeho dedo má doma štyri zväzky *Atlasu slovenského jazyka*. Kubovi, jeho spolužiakovi, to nedalo a povedal si, že si to predsa len preverí. Veď akoby len mohli existovať jazykové atlasy?! Priam skamenel, keď uvidel mapy, ktoré zachytávajú hláskoslovie nárečí slovenského jazyka. Dozvedel sa, že mäkké *l* sa vyslovuje predovšetkým na strednom a východnom Slovensku, že na západe sa už nemäkkí a na Záhorí či v Zázrivej majú v slove *blato – buato*. Pozrel si tiež štvrtý zväzok atlasu a priam videl v dedinách a regiónoch, či sa v nich hovorí *fúrik* a či *tácki*, *vrkoč* či *varkoč*, *cop*, *chvost*, *mrdos* alebo *ocas*.

Mnohým ľuďom neraz už ublížila aj ľudská klebetnosť. V hornom konci dediny žila staršia žena – Klebetná Beta (*Klebetná Beta*, s. 99 – 100). Žila sama. Nik nevedel, prečo sa nikdy nevydala, ale každý vedel a poznal jej *jazyk ostrý ako britva*. Keď sa s ňou niekto stretol na ulici, ihneď *mala vždy veľa rečí a mlela ako mlyn*. Beta nikoho nepustila k slovu. Niektorí o nej vraveli, že *rapoce ako straka*, iní, že *gagoce ako hus*, a vraj *má jazyk dlhý ako deň o Jáne* či *cesta do Pešti*. Vraj prvá dobehla k Pánu Bohu, keď jazyk rozdával. *Mala jazyk končitý, ostrý ako lemeš a pichľavý ako žihadlo*. Spôsobila veľa zla a bolesti. Ale čo z toho, keď sa rana zahojí keď *horšia potupa ako potopa* a *väčší bôľ býva od jazyka ako od meča*?! Ľudia sa báli pred Betou čo i len slovko povedať. A ako píše autorka príbehu, keď Beta zomrela, vraj si nik na ňu nespomenul, iba po nej ostala povrávka: *Povedala Beta Bete a už je to v celom svete*.

Svoje miesto v knižke našla aj náboženská tematika, a to v príbehu *Prečo sa stalo jablko slávnym* (s. 101 – 102) – o Adamovi a Eve a o rajskej záhrade nazývanej Eden. Totiž v pamäti ľudu sa uchoval aj Adamov priestupok Božieho príkazu, a to v podobe frazeologického spojenia *Adamovo jablko*, *Adamov ohryzok*. Vraj Eva podala Adamovi nahryznuté jablko a on z neho jedol. Doplatil na to tým, že mu uviazlo v hrdle a odvtedy sa výčnelku na hrdle mužov (kosti, chrupke) hovorí aj *Adamovo jablko*, *Adamov ohryzok*.

Príbeh *Svätojánska noc* (s. 16 – 20) odкрýva deťom vedomosť našich slovenských predkov o tom, že o polnoci sa otvárajú poklady, ktoré ukrýva zem, a že svätojánska noc má svoju moc. Kedysi sa tejto noci nevedeli doč-

kat' najmä valasi. Dnes už však sotva nájdeme na pasienkoch slovenských hôr takýchto valachov, aj keď v rámci udržiavania tradícií a spomienok na dávnu minulosť sa s nimi môžeme stretnúť, sú však neporovnateľne iní, ako to bolo kedysi. Príbeh však hovorí o tom, že predsa sa len našiel istý Slavo Slovák, *Slovák ako repa*, ktorý po odbití dvanástej hodiny stál pred skalou s kvitnúcou papraďou, ktorou sa dotkol skaliska. Zrazu zazrel veľkú diery v brale a začul tajomný hlboký hlas: „Vyber si jednu z týchto kníh, čo Slovákom nechal starý mních.“ (s. 16) A mohol si ich vybrať tri – Buď slovenčine chvála, Krása slovenského slova, Múdrosť slovenského ľudu. Prvú Slavo čítal v júli, druhú čítal veľmi dlho. Dočítal ju do *svätého Augustína*, keď *tiahnu vetry do Budína*. V septembri prečítal tretiu. Boli v nej samé poklady, porekadlá, príslovia, úslovia, rozprávky i povesti. Z pranostik si zapamätal: *Panny Márie narodenie, lastovičiek rozlúčenie; Michal zimu dýchal*, z prísloví si vzal k srdcu: *kto kláje otcu materi, nezaslúži si dôvery; kto zavčasu vstáva, Boh ho požehnáva; komu sa nelení, tomu sa zelení*. A priam žasol nad rozprávkami a povestami, ale predovšetkým nad tým, ako človek dokáže písať o vlastných nedostatkoch.

V príbehoch Kataríny Habovštiakovej sa čitateľ dozvie aj *O bojovníčke za ľudské práva* (s. 20 – 23), o dvojčatách Petrovi a Pavlovi (*Blíženci Peter a Pavol*, s. 32 – 34), odhalí príčiny vzniku rôznych krstných mien (*Tajomstvá mien*, s. 81 – 85). Rozšíri si vlastnú slovnú zásobu aj o slová *audit, bilagovať, feruľa, chosen, kramlička, lemeš, okiadzať, oldomáš, rúči, svár, úzus*, ktoré nájde v *Slovníčku menej známych slov* (s. 116), ktorý napokon rámcovo uzatvára túto útlu, ale obsahom bohatú knižočku, v ktorej sú ukryté takisto mnohé zrnká ľudovej múdrosti.

Anna Ramšáková

SPYTOVALI STE SA

Dostane sa spojenie *rodové štúdiá* do Slovníka súčasného slovenského jazyka? – Do Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV sme dostali túto otázku: „Ako sa slovo zavedené po r. 1989 a už „udomácnené“ (ako napr. ďalší význam slov *rod* a *rodový* vo vzťahu k rodovým štúdiám) stane kodifikovaným, resp. sa dostane do SSSJ?“ Tu je naša odpoveď:

Pri zaraďovaní jednotlivých slov do heslára *Slovníka súčasného slovenského jazyka* (SSSJ) vychádzame z centrálného pojmu našej lexikografickej koncepcie a tým je lexikálna norma. To značí, že postupujeme akoby zdola, od faktu, ako a kde používajú určité slovo samotní nositelia jazyka. V našich materiálových zdrojoch (autentických textoch v papierovej alebo elektronickej podobe) skúmame, či slovo má nezanedbateľnú frekvenciu, či sa vyskytuje v rôznorodých zdrojoch, a nie len v jednom, resp. v niekoľkých vzájomne prepojených zdrojoch, a či sa dané slovo používa dostatočne dlho (autori Oxfordského slovníka hovoria o minimálnej hranici piatich rokov). Ak sa ukazuje, že slovo funguje v rečovom úze a spĺňa uvedené kritériá (z toho vyplýva, že mu rozumujú aj ľudia, ktorí ho nemajú v aktívnej slovnej zásobe), potom môžeme konštatovať, že slovo je súčasťou lexikálnej normy, teda toho, čo je bežné, čo má charakter väčšinového úzu (v prípade odborných slov ide, pravdaže, o odborný úzus). Ak je teda skúmané slovo komponentom aktívnej alebo pasívnej slovnej zásoby väčšiny (vzdelaných) používateľov slovenského jazyka, potom patrí do všeobecného výkladového slovníka.

Nazdávame sa, že pomenovanie *rod* vo význame „muži a ženy v ich mnohoaspektovom sociálne utváranom dichotomicom vzťahu“ je dostatočne funkčné a ustálené, aby sme mu mohli pripísať aj normovosť potrebnú na zaradenie do výkladového slovníka. To sa týka aj odvodeného vzťahového adjektíva *rodový* a viacslovného termínu *rodové štúdiá*.

Alexandra Jarošová

Z NOVÝCH VÝRAZOV

Z rukopisu pripravovaného Slovníka súčasného slovenského jazyka (46)

Do tohto textu sme zaradili skupinu slovies utvorených s predponou *na-*, ktorá patrí medzi veľmi produktívne a viacfunkčné slovtvorné prostriedky.

nalistovať *-tuje -tujú -tuj!* *-toval -tujúc -tovaný -tovanie* dok. (čo (v čom))

1. ▶ listovaním, obracáním strán vo zviazaných tlačovinách al. obracáním voľných papierových hárkov založených v niečom nájsť potrebnú stranu al. potrebný list: *rýchlo n. poslednú kapitolu, stranu učebnice; n. v atlase mapu Austrálie; nalistuj si v slovníku heslo dohoda; nalistoval vo fascikli potrebný dokument; Neprezrádzam vám nijakú tajnosť, môžete si to nalistovať v novinách.* [P. Hráz]; *Prinesie si jeden zo svojich zošitov, nalistuje si v ňom minikatalóg s matkinými liekmi.* [E. Farkašová]

2. ▶ prezeraním počítačovo sprístupnenej verzie určitých dokumentov, súborov a pod. nájsť stránku s hľadanou informáciou: *n. príslušný súbor podľa pokynov; historické zaujímavosti si môžete n. na webovej stránke obce; Na internete si skúste nalistovať konvertor valút.* [NS 2008]

nalogovať sa *-guje sa -gujú sa -gujú sa! -goval sa -gujú sa -govaný -govanie (sa)* dok. inform. profes. (na čo; do čoho; ø) ▶ prihlásiť sa, pripojiť sa do počítačového systému zadaním prihlasovacích údajov, t. j. používateľského mena a hesla; op. odlogovať sa: *n. sa na internetovú adresu; n. sa z domu do firemných mailov; na tej stránke je ustavične niekto nalogovaný; Väčšina týchto ľudí sa na chat nalogovala iba raz a už sa doň nikdy nevrátila.* [VNK 2000]; *Nalogujete sa do hry na jeden zo serverov a hráte.* [Sme 2009] ▣ nedok. ↗ **logovať sa**

namotivovať *[-t-] -vuje -vujú -vuj!* *-voval -vujú -vovaný -vovanie* dok. publ. (koho (na čo); s vedľajšou vetou) ▶ cieľným motivovaním, dávaním popudu vzbudiť v niekom odhodlanie splniť určitý zámer, dosiahnuť stanovený cieľ, podnietiť, povzbudiť: *n. mužstvo na víťazstvo; hráči boli trénerom zdravo*

namotivovaní; *Ťažké bolo namotivovať ľudí aj v mojom tíme, aby začali chodiť s vlastnými nápadmi.* [HN 2008]; *Hlavne oslavy výročia nás namotivovali, aby sme sa na súpera čo najlepšie pripravili.* [Šp 2009]

namotivovať sa [-t-] -vuje sa -vujú sa -vuj sa! -voval sa -vujúc sa -vovaný -vovanie sa dok. publ. (ø; na čo; s vedľajšou vetou) ▶ získať silnú motiváciu, odhodlanie splniť určitý zámer, dosiahnuť stanovený cieľ: *psychicky sa dobre n.; bežec sa vie vhodne n.; súper sa na zápas výborne namotivoval; Musíme sa správne namotivovať, aby sme verili, že sériu doma vyrovnáme.* [Šp 2008]; *Prestal som byť pochybovačom, vnútorne som sa namotivoval.* [HN 2009]

namraziť -zí -zia namrazil -zil -ziac -zený -zenie dok. (čo/čoho) ▶ zakonzervovať obyč. väčšie množstvo potravín ochladením pod bod mrazu v mrazničke, zmraziť, zamraziť: *n. ovocie, zeleninu do mikroténových vrecúšok; n. si mäsa do zásoby; namrazila byliniek pre celú rodinu; Niečo také ako namrazené jedlá by ste v našej mrazničke určite nenašli.* [Sme 2006]

namúčiť -či -čia namúčil -čil -čiac -čený -čenie dok. hovor. (čo) ▶ (hojne) posypať, poprášiť múkou; obalením v múke vytvoriť na niečom tenkú vrstvu, pomúčiť: *n. rybu pred vyprážaním; formičku na vykrajovanie si najprv namúčte; pred miesením cesta si dobre namúčime ruky; Malé surové bochničky [cesta na pizzu] najprv dobre namúčili, potom rýchlo roztočili.* [Sme 2003]

nanominovať -nuje -nujú -nuj! -noval -nujúc -novaný -novanie dok. (koho (kam)) 1. publ. ▶ nominovať, menovite určiť niekoho, aby plnil istú úlohu, funkciu, isté ciele, vybrať účastníkov nejakého súťažného podujatia, často športovcov do zostavy hráčov al. účastníkov pretekov: *n. svojho zástupcu do dozornej rady; n. do každej kategórie pretekov jedného reprezentanta; futbalistov do tejto ankety nanominovali novinári; Zasadne nejaká uznávaná komisia, ktorá nanominoje na ocenenie v príslušnej kategórii troch-štyroch interpretov.* [Sme 2006]

2. expr., často pejor. ▶ z pozície moci, bez objektívneho výberu vybrať niekoho do funkcie, na významné pracovné miesto a pod., dosadiť: *n. do vedenia úradu svojich ľudí; nanominovaní vedúci pracovníci*

nanominovať sa -nuje sa -nujú sa -nuj sa! -noval sa -nujúc sa -novaný -novanie sa dok. hovor., trochu pejor. ▶ bez pozvania niekam prísť, bez poverenia sa ujať nejakej funkcie, úlohy, vnútiť sa; syn. votrieť sa: *nanominovala sa jej za svedka; Najprv sa mi chcel nanominovať do izby ten plešatý.* [A. Hykisch]; *Z Lodenice sme sa nanominovali rovno do jej pedantne uprataného bytu.* [HN 2008]

naniest' sa -nesie sa -nesú sa nanes sa! -niesol sa -niesla sa -nesúc sa -nesený -nesenie sa dok. hovor. 1. ▶ (obyč. o drobných čiastočkách niečoho) utvoriť vrstvu, usadeninu, usadiť sa, nanosiť sa: *prach musíme utrieť vlhkou handrou, hneď ako sa nanesie; rokmi sa tu nanieslo veľa štrku; Bolo treba očistiť jedno ložisko od hrubo nanesenej vrstvy pomletého materiálu.* [M. Danieliszová-Jesenická]

2. ▶ (o niekom, niečom neželanom, nevítanom) vniknúť, dostať sa niekam, do blízkosti niečoho; syn. nanosiť sa: *Rozdriapu jej [myši] vrecúška s múkou a ryžou a nanesú sa do nich.* [P. Sabolová]; *Ani sa veľmi [Nemci] neokúňali a naniesli sa Lysým aj do chalupy.* [Pc 1998]

naobjednávať -va -vajú -vaj! -val -vajúc -vaný -vanie dok. ((kol'ko) čoho, koho; čo/čoho, koho) ▶ ústne al. písomne si objednať, požiadať, obyč. postupne, vo väčšom množstve, o dodanie niečoho al. o vykonanie nejakej služby, práce a pod.: *n. si z katalógu kopu vecí, šiat; n. na oslavu veľa jedla a nápojov; servis má naobjednávaných klientov do konca týždňa; Cigánski muzikanti dojedali raňajky a zapíjali ich vínom, ktoré im naobjednávali chlapi a mláďenci.* [P. Jaroš]; *Zohnal ponukové listy na vychádzkové palice, ale naobjednával si ich kopu, kúpil si aj bicykel.* [J. Johanides]

naopravovať -vuje -vujú -vuj! -voval -vujúc -vovaný -vovanie dok. ((kol'ko) čoho; čo/čoho) ▶ postupne opraviť viac vecí, odstrániť viacero nedostatkov, chýb, uviesť do správneho stavu, poopravovať: *naopravoval už veľa pokazených prístrojov; učiteľ za večer naopravuje hrbu písomiek;* v rečníckej otázke *Čo tu naopravujeme? Čo sa tu dá opraviť?* [V. Šikula] opravovať nemá zmysel, k ničomu nevedie

naopravovať sa -vuje sa -vujú sa -vuj sa! -voval sa -vujúc sa -vanie sa dok. (čoho) ▶ stráviť veľa času opravovaním, odstraňovaním nedostatkov, chýb: *redaktor sa už naopravoval všelijakých chýb; na tom bicykli som sa naopravoval defektov dost'*

naorganizovať [-n-] -zuje -zujú -zuj! -zoval -zujúc -zovaný -zovanie dok. hovor. 1. (čo) ▶ organizovaním, cielavedomou, premyslenou činnosťou pripraviť, zabezpečiť priebeh viacerých akcií, často niečo zorganizovať: *n. si stretnutia s priateľmi; celý pobyt mali presne naorganizovaný; združenie zatiaľ nenaorganizovalo veľa podujatí pre svojich členov; Názov [filmu] lákal a Kameník naorganizoval niekoľko školských predstavení.* [J. Lenčo]

2. (koho (na čo)) ▶ zoskupiť, združiť ľudí na základe spoločných záujmov, na dosiahnutie istého cieľa, zorganizovať: *n. turistov na spoločný výstup; O deviatej večer nás vždy naorganizovali na večeru.* [Cs 2005]; *Nebol som sám, bolo nás viac, mnohých som naorganizoval ja.* [Sme 2010]

3. trochu pejor. (koho, čo) ► ovplyvňovaním, nariadením, mocensky a pod. zokupiť ľudí na dosiahnutie istého cieľa: *študentov do protestu niekto naorganizoval; vedenie odborov naorganizovalo päťsto odborárov, aby podporili svojho ministra; Naorganizovaný, nadiktovaný poriadok.* [P. Andruška]

naoslavovať -vuje -vujú -vuj! -voval -vujúc -vaný -vanie dok. ((kol'ko) čoho)

► veľa, často oslavovať, zúčastniť sa na mnohých oslavách: *za mesiac ste toho dost' naoslavovali;* v rečníckej otázke *Čo už naoslavuješ na sedemdesiatke?* [P. Andruška] nie je veľmi čo oslavovať; „*Necítim sa dobre*“, *mohli by povedať niektorí, ktorí toho naoslavovali, popili, poskandovali, pospievali.* [VNK 2002]

naoslavovať sa -vuje sa -vujú sa -vuj sa! -voval sa -vujúc sa dok. ((kol'ko) čoho)

► stráviť opakovane veľa času oslavovaním; často, veľakrát oslavovať niečo: *kol'ko víťazstiev sa už naše mužstvo naoslavovalo; Na Tehelnom poli ste sa naoslavovali titulov už dost'.* [Pd 2009]

naotvárať -ra -rajú -raj! -ral -rajúc -raný -ranie dok. (čo; (kol'ko) čoho) 1. ► postupne, viackrát niečo zatvorené otvoriť, pootvárať: *čo sme tú starú skriňu už naotvárali!; všetky naotvárané konzervy treba z chladničky vyhodiť*

2. ► postupne, vo väčšom množstve niečo ustanoviť, uviesť do činnosti, pootvárať: *veľká poisťovňa naotvárala pobočky v každom meste; vysokých škôl je už dost' naotváraných*

3. ► postupne spustiť viacero počítačových programov, pootvárať: *n. si veľa internetových stránok; má už naotváraných desať okien s obrázkami*

napakovať -kuje -kujú -kuj! -koval -kujúc -kovaný -kovanie dok. expr. 1. (koho, čo do čoho) ► umiestniť viac vecí al. ľudí do obmedzeného priestoru, naložiť: *n. do kufru oblečenie pre deti; napakoval množstvo tovaru do nákupného vozíka; Pred budovou stál minibus, napakovaný živým ľudským materiálom.* [J. Tallo]; *Ideálnu dovolenku si predstavuje tak, že napakuje celú rodinu do auta a spoločne obídu Slovensko.* [VNK 2002]

2. (čo čím) ► naplniť niečím vo väčšom množstve; naplniť niečo do krajnosti; syn. napchať: *n. chladničku zásobami; turisti si napakovali plecniaky konzervami; pracovníu si napakoval najnovšou počítačovou technikou; Ich napakovaná tašky prezrádzali, že už čo-to nakúpili.* [I. Habaj]

3. (koho (čím)) ► vybaviť väčším množstvom potrebných vecí, zásob a pod., vystrojiť, nabaliť: *n. deti na výlet; na dlhú cestu ho poriadne napakovali; Ráno tá v kuchyni napakujú všelijakými dobrotami.* [J. Balco]

▣ fraz. **napakovať si vrecká** nečestným spôsobom zbohatnúť, získať veľa peňazí

napakovať sa -kuje sa -kujú sa -kuj sa! -koval sa -kujúc sa -kovaný -kovanie sa dok. **1.** expr. (ø; čim) ▶ zbalit' si väčšie množstvo vecí pred odchodom; vo veľkej miere sa niečím zásobiť, nabaliť sa: *n. sa jedlom, pitím; každý sa na dlhú cestu poriadne napakoval; na dovolenku sa napakovali aj nepotrebnými vecami*

2. expr. (do čoho; kam) ▶ s istým úsilím, námahou sa dostať, obyč. vo väčšom počte do obmedzeného priestoru, natlačiť sa, vopchať sa; syn. napchať sa: *celá rodina sa napakovala do auta; všetci sa chceli naraz n. do výťahu*

3. pejor. (na čom) ▶ nečestným spôsobom zbohatnúť, získať veľa peňazí; syn. nabaliť sa: *chce sa pri podnikaní čo najrýchlejšie n.; priekupníci sa napakovali na vstupenkách; Množstvo napakovaných podvodníkov z predošlej privatizačnej rabovačky zostalo bez trestu.* [Pt 1999]

napasovať -suje -sujú -suj! -soval -sujúc -sovaný -sovanie dok. **1.** hovor. (čo (kam)) ▶ umiestniť (vložením, navlečením, zasunutím a pod.) niečo tak, aby presne prilahlo, dosadlo, zapadlo, nasadiť: *n. dosku do drážky druhej dosky; n. rúru do otvoru v stene; n. sedlo na koňa; Museli umne, rýchlo a kvalitne [panely] na seba naskladať, napasovať, pozvárať.* [D. Michalka]

2. trochu expr. (čo na čo, do čoho) ▶ dobrým, vhodným odhadom, výkonom, dobrou, vhodnou voľbou prispôbiť niečo tak, aby to bolo v súlade s niečím iným al. aby to vyhovovalo istým zámerom: *n. ponuku na potreby spotrebiteľa; n. rozprávkou pre deti na dnešné pomery; n. text na melódiu piesne; n. požiadavky klientov do programu zájazdu; obranca ideálne napasoval center na hlavu útočníka; prerušenie výroby v závode bolo napasované na jarné prázdniny; My sme tento preklad napasovali na naše ponímanie javov.* [S. Grosman]; *Dôležité je zmeny v jedálnom lístku napasovať na váš životný štýl.* [HN 2011]

napasovať sa -suje sa -sujú sa -suj sa! -soval sa -sujúc sa -sovaný -sovanie sa dok. **1.** hovor. (do čoho) ▶ (o človeku) s istým úsilím sa dostať do niečoho, dovnútra nejakého obmedzeného priestoru, natesno sa vmestiť; syn. napchať sa, vopchať sa: *n. sa do tesných nohavíc, šiat; ledva sa napasoval do úzkeho kresla; Po chvíli z auta vyjde hrubokrký lebkáč v čiernych okuliaroch, napasovaný do čierneho obleku.* [A. Baláž]

2. trochu expr. (na čo, do čoho) ▶ prispôbiť sa niečomu, urobiť niečo v súlade s istým zámerom: *n. sa svojimi nápadmi do chystaných projektov; Stal sa známu osobnosťou a skvelo sa napasoval do roly „ľudového tribúna“.* [Týž 2007]

napečiatkovať -kuje -kujú -kuj! -koval -kujúc -kovaný -kovanie dok. (čo na čo, do čoho) ▶ viackrát, vo väčšom množstve dať na niečo pečiatku, odtlačok úradnej značky al. textu, opečiatkovať: *n. na listy adresu odosielateľa; n. na*

zoznam predpísané údaje; colník napečiatkoval do pasov cestujúcich chybný dátum; Na každom liste bolo napečiatkované jediné slovo: SOBOTA. [P. Jaroš]

napeniť -ní -nia napeň! -nil -niac -nený -nenie dok. (čo) ▶ uviesť (intenzívnym miešaním, prudkým pohybom a pod.) nejakú látku, obyč. tekutinu, do stavu peny, ľahkej bublinovitej vrstvy; vytvoriť hustú penu; syn. speniť: *n. šampón, čistiaci prostriedok; napeň mlieko do kávy!; stavebná látka vyrábaná napenením; Díval sa na dno svojho tretieho pohára s pivom. Ďalší, poriadne napenený, už stál pred ním.* [M. Jedinák]; *Základom dobrého cesta je, ak najskôr napeníte tuk s cukrom.* [BŽ 2007] ▣ nedok. ↗ **napeňovať**

napeňovať -ňuje -ňujú -ňuj! -ňoval -ňujúci -ňovaný -ňovanie nedok. (čo) 1. ▶ uvádzať (intenzívnym miešaním, prudkým pohybom a pod.) nejakú látku, obyč. tekutinu do stavu peny, ľahkej bublinovitej vrstvy; vytvárať hustú penu; syn. speňovať: *n. mlieko do kávy; n. čistiace prostriedky; hrnček na napeňovanie mlieka*

2. tech. ▶ vytvárať v tuhej al. kvapalnej látke vlastnosti al. podobu peny, speňovať: *n. plastový materiál; napeňované dosky* ▣ dok. k 1 ↗ **napeniť**

napikovať -kuje -kujú -kuj! -koval -kujúci -kovaný -kovanie dok. (do čoho (čím))

1. ▶ strmhlavo zletieť rovno dolu, zapikovať: *lietadlo napikovalo do zeme; pilot čelom vetroňa napikoval do močiara*

2. expr. ▶ zastaviť svoj rýchly pohyb nárazom do niečoho, vraziť, naraziť: *neskúsený šofér napikoval autom do zvodidiel; vyťahujú sánky napikované do snehu; Trafil ho [súper] z boku v rohu klziska a on napikoval do mantinelu.* [VNK 2003]; *Raz do jeho člna na Dunaji napikoval ukrajinský remorkér.* [PFR 2011]

naplakať -lače -lačú -lač! -lakal -lačúc -lakaný dok. expr. (čo; kol'ko čoho) ▶ pláčom zo žiaľu, od bolesti, z ľútosti a pod. vyroniť isté, obyč. veľké množstvo slz: *v rozprávke mala dievčina n. sedem hrnčekov slz; Čo zo suda vytiahnem, hneď aj naspáť do neho naplačem – a tak je večne plný.* [I. Kadlečík]; *Neplač, Janko, neplač, kúpime ti plakáč, keď naplačeš plný, kúpime ti druhý.* [detská riekanka]

naplátkovať -kuje -kujú -kuj! -koval -kujúci -kovaný -kovanie dok. (čo) ▶ nakrájať niečo, obyč. ovocie al. inú potravinu na tenké ploché útvary, plátky: *n. syr, slaninu, údeniny; naplátkoval citróny, paradajky, šampiňóny; na koláč dáme vrstvu naplátkovaných jabĺk*

naplávať -va -vajú -vaj! -val -vajúc -vaný -vanie dok. (kol'ko čoho) ▶ plávaním, rytmickým pohybom rúk a nôh vo vode al. plavbou na nejakom plavidle, prejsť istú vzdialenosť: *každý deň napláva v bazéne tisíc metrov; pre choro-*

bu toho veľa na dovolenke nenaplávala; jachtári naplávali veľa námorných míľ;
v rečnickej otázke *Čo naplávaš v takej malej vani?* [D. Mitana] v takých podmienkach
sa nedá plávať

naplávať sa -va sa -vajú sa -vaj sa! -val sa dok. (ako) ▶ stráviť veľa času
plávaním, pohybom vo vode al. po hladine vody; veľa, často plávať: *v mori sa*
vždy dosýta naplávajú; *v tom bazéne sa už čosi naplával*

napochodovať -duje -dujú -duj! -doval -dujúc -dovanie dok. (kam; ø) **1.** ▶ or-
ganizovaným presunom, pochodovaním, rovnomernou, pravidelnou chô-
dzou prísť, dostaviť sa, často vo väčšom počte, na isté miesto, pripochodo-
vať; op. odpochodovať: *vojaci napochodujú na prehliadku v nových uniformách;*
mažoretky napochodovali na plochu ihriska; *Disciplinovane, v bojových útvaroch*
napochodovali dva elitné prápory z východného Slovenska. [B. Chňoupek]

2. hovor. expr. ▶ dostaviť sa, prísť niekam s istým zámerom, na nejaký po-
puď, pokyn, často vo väčšom počte, niekedy i proti svojej vôli; syn. nabehnúť;
op. odpochodovať: *na javisko napochodovali všetci účinkujúci;* *tenista napochodoval*
na dvorec s veľkou fľašou minerálky nastúpil; *do obchodu napochodovali*
kontrolóri; *Len čo príde riaditeľ, musíme napochodovať.* [P. Andruška] okamžite
k nemu prísť

Emília Porubská

Vysvetlivky

Typografické značky

- ▶ uvádza výklad
- ↗ odkaz
- ▣ frazeológia, parémie
- ▣ prihniezdovanie, odkaz

Zoznam použitých zdrojov

BŽ – Báječná žena, HN - Hospodárske noviny, NS – Nové slovo, Pč – Práca; Pd – Pravda,
PFR – Poľovníctvo a rybárstvo, Šp – Šport, Týž – Týždeň; VNK – Východoslovenské noviny
– Korzár

Slová, ktoré nenájdete v Krátkom slovníku slovenského jazyka (12)

V texte nadpísanom *Slová, ktoré nenájdete v Krátkom slovníku slovenského jazyka* pokračujeme v uverejňovaní slov, s ktorými sme sa v ostatných rokoch stretli najmä v odborných, ale čiastočne aj v publicistických textoch a ktoré nie sú v doterajších vydaniach KSSJ (viac o tom pozri v Kultúre slova, 2014, roč. 48, č. 1, s. 58).

páčidlo -a -diel s. nástroj na páčenie: *ocel'ové p.*; *zámočnícke p.*; *jednostranné p.*; *p. s rozštepom*; *p. na sponky*; *p. na výmenu pneumatík*

páčiť -i -ia nedok. pákou ap. (násilne) otvárať al. uvoľňovať: *sekerou p. dvere*, *p. okno*

padavý príd. (slovo je už v SSJ) ktorý padá: *p. materiál*, *p-á látka*; *p. výstřih*, *p. úplet*, *p-á sukňa*; meteor. *p. vietor* silný vietor vejúci po záveterných svahoch dolu do údolia; *p. štart* pri ktorom telo padá do polohy na odpich;

padavo prísł.: *p. strihané tričko*; **padavosť** -i ž.: *p. detí pri lezení*; *p. účesu*; *p. kolkov*

pádostroj -a m. (slovo je už v SSJ) fyz. prístroj na skúmanie voľného pádu: *elektromagnetický p.*, *mechanický p.*

paket -u m. (slovo je už v SSJ) **1.** hovor. zastar. al. odb. balík, zväzok: *zlisovaný p.* **2.** inform. blok prenášaných údajov v počítačovej sieti: *testovací p.*; **paketový** príd. (slovo je už v SSJ): inform.: *p. filter*; *p. systém prenosu informácií*; *p-á sieť*, *p-á ústredňa*

paketovací príd. (slovo je už v SSJ) odb. slúžiaci na paketovanie, balíkovací: *p. lis na kov*, *na papier*, *na odpad*; *p-ia linka*

paketovať -uje -ujú nedok. (slovo je už v SSJ) **1.** odb. spájať do paketov, vytvárať pakety, balíkovať: *p. železný šrot*; *p-nie karosérii starých vozidiel* **2.** typ. sádzať hladkú sadzbu do stĺpcov

palacinkáreň -rne -rní ž. prevádzkareň na prípravu a predaj palacinek: *prevádzkovanie p-rne*; *moderne zariadená p.*

paletizačný príd. určený na paletizovanie, slúžiaci na paletizovanie: *p. vozík*, *p. robot*, *p-á linka*; *p-é pracovisko*

Text vznikol pri riešení projektu *Analýza nových smerovaní vo vývine súčasnej slovenčiny s dôrazom na používateľské hľadisko* (VEGA č. 2/0125/14).

paletizovaný príd. premiestňovaný al. skladovaný na paletách: *prepravovať p. tovar; p-é zásielky; p-é stropné tvarovky*

paletizovať -uje -ujú nedok. premiestňovať al. skladovať tovar na paletách: *p. tovar; p. výrobky*

paletovať -uje -ujú nedok. paletizovať: *p. sypký materiál uložený vo vreciach*

palivomer -a/-u L -e mn. N a A -y m. (slovo je už v SSJ) tech. prístroj na meranie množstva paliva v nádrži: *p. s plavákom; ručička p-a; zapojenie p-a; palivomerný* príd.: *p. systém*

pálka¹ -y -lok ž. (slovo je už v SSJ) šport. **1.** náčinie obyč. v tvare lopatky na odrážanie loptičky **2.** palica používaná v bejzbale, krikete a podobných hrách; **páľkový**¹ príd.: *p. tenis; športová p-á hra*

pálka² -y -lok ž. (slovo je už v SSJ) druh močiarnej rastliny majúcej šúľok na konci byle: bot.: *p. úzkolistá Typha angustifolia; p. širokolistá Typha latifolia; páľkový² príd.: *p-é porasty; bot. sumach p. Rhus typhina**

páľkar -a m. šport. hráč odrážajúci páľkou loptičku, páľkovač: *bejzbalový p.; p. musí odpáliť loptičku*

páľkovací príd. šport. súvisiaci s hrou, pri ktorej sa používa páľka¹: *p-ie športové hry*

páľkovač -a m. šport. páľkar: *úlohou p-a je odbiť loptičku*

páľkovať -uje -ujú nedok. (slovo je už v SSJ) šport. odrážať páľkou loptičku

páľkovisko -a -vísk s. šport. priestor na ihrisku pri páľkovacích športových hrách, z ktorého hráč odráža nahodenú loptičku

palník -a L -u m. (slovo je už v SSJ) tech. zariadenie na odpaľovanie nálož al. zábavnej pyrotechniky: *elektrický p.; palníkový* príd.: *p. vodič*

pamora -y -môr ž. druh motýľa: zool.: *p. hmatadlová* Polypogon tentacularia, *p. chmeľová* Hypena rostralis, *p. žihľavová* Hypena proboscidalis, *p. trávová* Rivula sericealis

pancierovací príd. (slovo je už v SSJ) určený na pancierovanie, týkajúci sa pancierovania: *p. stroj; p. materiál, p-ia páska; p-ie práce*

pancierovaný príd. pokrytý pancierom: *p-é. auto, p-á limuzína; p. predlžovací kábel, p-á hadica*

pancierovať -uje -ujú nedok. (slovo je už v SSJ) pokrývať pancierom: *p. vozidlo*

paralyzátor -a L -e mn. N a A -y m. neživ. **1.** látka spôsobujúca dočasné al. trvalé ochrnutie organizmu: *nervový p. 2.* prístroj na paralyzovanie: *elektrický p.; plynový p.*

paralyzér -a L -í mn. N a A -y m. prístroj na paralyzovanie, paralyzátor: *elektrický p.; p. na sebaobranu; p. na komáre*

parcelizácia -ie ž. delenie väčšieho pozemku na menšie časti, parcelácia: *p. pozemkov, p. veľkostatku, p. chotára; p. priemyselného parku, p. verejného priestoru; p. na stavebné pozemky; pren. p. spoločnosti delenie; parcelizačný* príd.: *p. plán*

parkovné -ého s. poplatok za parkovanie: *hodinové p.; zaplatiť p.; platba p-ého prostredníctvom SMS*

parobrzdá -y -břzd ž. stav. vrstva prepúšťajúca vlhkosť cez stenu z teplejšej strany na studenšiu stranu: *p. z polypropylénovej textílie; parobrzdový, parobrzdny* príd.: *p-ový systém; p-ná fólia, p-ná doska, p-ná vrstva*

parogenerátor -a L -e mn. N a A -y m. tepelný výmenník produkujúci paru, ktorá poháňa turbíny, parný generátor: *dvojtlakový p.; kolektor p-a; p-y v jadrových elektrárnach; teplovýmenné rúrky p-a; parogenerátorový* príd.: *p. blok jadrovej elektrárne; p-é nádrže*

paropriepustný príd. tech. prepúšťajúci paru: *p. náter; p-á fólia; p-é zateplenie; p. zatepl'ovací systém; paropriepustne* prisl.: *podlahu zateplíť p.; paropriepustnosť* -í ž.: *p. omietky, vysoká p. materiálu*

parotesný príd. (slovo je už v SSJ) tech. neprepúšťajúci paru: *p-á fólia; p-á vrstva; parotesne* prisl.: *p. uzavretá medzera; p. prelepené prestupy izolácií, p. zalepiť páskou; parotesnosť* -í ž. (slovo je už v SSJ): *vysoká p.; p. vrstvy; požiadavky na p.; p. z interiérovej strany*

parozábrana -y -bran ž. stav. vrstva, kt. bráni difúzii vodnej pary: *viacvrstvová samolepiaca p.; p. pre dvojplášťové šikmé strechy; parozábranový* príd.: *p. pás, p. náter; p-á fólia; p. účinok*

pásnica -e -níc ž. tech. pásová výstuž: *horná p., spodná p.; smreková p., uhľiková p.; zvodidlová p.; p. nosníka; pásnicový* príd.: *p. plech; p. spoj, p. nit; p-á väzba; p. princíp*

pásomnicový príd. súvisiaci s pásomnicou: *p. zárodok, p-á larva; p-á infekcia, p-á terapia*

pastovitý príd. ktorý má štruktúru ako pasta, podobný paste: *p. materiál, p. lak, p. tmel, p-á omietka; p. potravinársky výrobok; pastovito* prisl.: *p. homogénna konzistencia; pastovitost'* -í ž.: *p. farby; p. gulášových polievok*

pazúrovitý príd. (slovo je už v SSJ) podobný pazúru: *p. materiál, p. lak, p. tmel, p-á omietka; pazúrovito* prisl.: *p. ohnutý, p. rozvetvený*

paženie -ia ž. (slovo je už v SSJ) stav. **1.** vystužovanie zvislých stien výkopu na zabránenie ich zosuvu: *p. štetovnicami; p. rotačným zatlačaním pažníc; rúry určené na p. vrtaných studní* **2.** plochá výplň vrúbenia, ktorá je v priamom styku so zeminou; rúra al. stena slúžiaca na spevnenie stien výkopu: *drevené p., ocelové p.; škatulové p. výkopu; p. zvislých stien, p. stavebnej jamy*

pažnica -e -níc ž. (slovo je už v SSJ) stav., ban. **1.** súčasť výstuže stropov a bokov podzemných chodieb a jám: *ocelová p.* **2.** rúra zapustená do vrtu al. do kopanej studne na ochranu pred zavalením: *kovová p., plastová p.;* **pažnicový** príd.: *p. systém; p. materiál, p. spoj; p-á technológia; p-é rúry*

päťdesiateurovka -y -viek ž. hovor. päťdesiateurová bankovka

päťeurovka -y -viek ž. hovor. päťeurová bankovka

päťeurový príd. ktorý má hodnotu, cenu piatich eur: *p. kupón, p. poplatočok, p. príspevok, p. vklad; p-á bankovka*

päťhviezdičkový príd. najvyššej kvality, ohodnotený piatimi hviezdikami: *p. hotel, p-á loď; p. oblek*

päťkový príd. súvisiaci s päťkou, s číslom päť: *p. žetón; p. priemer; p-é územie* na futbalovom ihrisku

päťstoeurovka -y -viek ž. hovor. päťstoeurová bankovka

pedálovať -uje -ujú nedok. (slovo je už v SSJ) **1.** hovor. šliapať na pedále, do pedálov: *naučiť sa p., prestať p.;* *p. kruhovo jednou nohou;* *p. na stacionárnom bicykli* **2.** hud. slang. stláčať pedále pri hre na klavíri alebo organe

peleta -y -liet ž. malý kúsok nejakej látky zlisovaný do valcovitého tvaru: *rybacie p-y* návnada na ryby; *drevené p-y* malé valčeky vyrobené z pilín al. hoblín; *kotol na p-y, kachle na p-y, teplovzdušná piecka na p-y; kúrenie p-ami; živicové p-y;* **peletový** príd.: *p. kotol, p-á pec; p. zásobník;*

peletka -y -tiek ž. zdrob.: *rýchlorozpustná p.;* *vykurovanie p-ami*

peletizácia -ie ž. vytváranie peliet: *p. jemnozrnných materiálov; p. biomasy, p. paliva; p. vzoriek;* **peletizačný** príd.: *p. lis, p-á linka*

peletizovať -uje -ujú nedok. vytvárať pelety: *p. zmes uhoľného prachu, p. suché piliny*

penetrácia -ie ž. (slovo je už v SSJ) odb. **1.** prenikanie, preniknutie: *hlbková p.* **2.** napúšťanie látkou rozptyľujúcou sa v podklade na zlepšenie jeho nasiakavosti: *p. nasiakavých podkladov, p. tehlového muriva* **3.** látka rozptyľujúca sa v inej hmote: *univerzálna p. pod omietku;* **penetračný** príd. (slovo je už v SSJ): *p. náter, p-á náterová látka*

penetrovať -uje -ujú nedok. odb. napúšťať látkou rozptyľujúcou sa v podklade na zlepšenie jeho vlastností: *p. murivo, p. podklad, p. pred maľovaním*

peniaci príd. vytvárajúci penu: *p. nadstavec, p-a dýza; p. prostriedok; protizápalový p. čistič*

penič¹ -a D a L -oví mn. -í A -ov m. živ. zamestnanec, ktorý zabezpečuje vytváranie peny v spracúvaných materiáloch: *p. v automobilovom priemysle*

penič² -a D -u L -í mn. N a A -e m. neživ. (slovo je už v SSJ) prostriedok tvoriaci penu; pomôcka na vytváranie peny: *p. piva, automatický p. mlieka, elektrický p. mlieka, ručný p. mlieka*

penidlo -a -diel s. prostriedok, prístroj na tvorbu peny: *syntetické p.; nádrž, nádoba na p.; p. na nápoje; penidlový príd.: p. automobil, p-á prúdica*

penisový [-n-] príd. týkajúci sa penisu, vzťahujúci sa na penis: *p. implantát; anat. p-á kosť u niektorých cicavcov*

penivostný príd. súvisiaci s penivosťou: *p-á charakteristika, p-é vlastnosti*

penotvorný príd. (slovo je už v SSJ) tvoriaci penu: *p. prostriedok, p. roztok, hasiaca p-á látka; p. nadstavec, p-á prúdica; p-á schopnosť; penotvorne prisl.; penotvornosť -í ž.: nová receptúra posilňuje p.*

personalizácia -ie ž. odb. **1.** priradenie údajov o osobe, o organizácii, o firme, zosobňovanie: *p. tovaru; p. platobnej karty, p. listov* **2.** prispôbenie individuálnym požiadavkám al. potrebám používateľa, adresáta ap.: *p. klienta; inform. p. internetu; ped. p. vyučovania; personalizačný príd.: p. program, p. nástroj; p. systém, p. proces; p-á nálepka; p-á funkcia výučby*

pestovný príd. (slovo je už v SSJ) súvisiaci s pestovaním, vzťahujúci sa na pestovanie: *p. systém; p. zásah, p-á činnosť, p-é práce; p. technik; p-é zariadenie*

piestnica -e -nic ž. (slovo je už v SSJ) tech. tyč pevne spojená s piestom, ktorá silu pôsobiacu na piest prenáša na kľukový mechanizmus al. na iný mechanizmus: *hydraulická p.; p. tlmiča, p. hlavného valca; p. na vzduchovku; piestnicový príd.: p. nadstavec, p-á manželka, p-é tesnenie; p. pneumatický valec*

pikap, pôv. pís. pick-up -u m. aut. dodávkový automobil s otvoreným ložným priestorom: *dvojmiestny p.*

piktogramový príd. súvisiaci s piktogramom, vzťahujúci sa na piktogram: *p. znak, p. odkaz, p. montážny plán; p-á tabuľka; p-á reklama*

pilierik -a m. zdob. (slovo je už v SSJ) malý pilier: *betónový p., skalný p.; medziokenný p.; obklad p-a; pilierikový príd. (slovo je už v SSJ): p-é stavby, p-é objekty; tehlová p-á architektúra*

pilierovitý príd. majúci podobu piliera: *p. útvar*; *p. výstupok*; **pilierovito** prísł.: *p. ustupujúce priečky*; **pilierovitosť** -i ž.

pilierový príd. (slovo je už v SSJ) týkajúci sa piliera, súvisiaci s pilierom: *p. most*, *p. oporný múr*, *p-á konštrukcia*, *p-é tvárnice*; anat. *p. zub*; **pilierovosť** -i ž.

pírsing, pôv. pís. piercing -u m. prepichávanie kože na rôznych častiach tela a jej zdobenie drobnými kovovými predmetmi; takéto ozdoby: *dat' si urobiť p.*; *p. v nose*, *v obočí*, *na brade*, *na pupku*; **pírsingový** príd.: *p. šperk*; *p. salón*, *p-é štúdio*; *p-á ihla*

pískací príd. ktorý píska: *p. hrniec*, *p. čajník*, *p-ia hračka*, *p-ie tričko*; *klaunovský p. nos*

pískač¹ -a D a L -ovi mn. -i A -ov m. živ. (slovo je už v SSJ) kto píska: *dobry p.*, *profesionálny p.*

pískač² -a D -u L -i mn. N a A -e m. neživ. **1.** nástroj na vydávanie pískaového zvuku prechodom vzduchu cez úzku štrbinu: *p. na čajniku* **2.** druh zábavnej pyrotechniky

pískačka -y -čiek ž. **1.** hovor. pískanie, vypískanie: *verejná p.* **2.** pískačia hračka; pískačí nástroj: *gumové p-y*; *mačička s p-ou*

pivonkový príd. (slovo je už v SSJ) týkajúci sa pivonky, vzťahujúci sa na pivonku: *p. ker*, *p. záhon*; *p. puk*; *p. extrakt*, *p-é mydlo*; *p-á dekorácia*

pizzový príd. týkajúci sa pizze, vzťahujúci sa na pizzu: *p. koláč*, *p. závin*, *p-á šatôčka*, *p-é cesto*, *p-é rožky*

plameneč -nca (slovo je už v SSJ) tech. časť spaľovacej komory, ktorou prechádzajú horiace plyny: *p. prstencového typu*; **plamencový** príd. (slovo je už v SSJ): *p. kotol*; *p. priezor*, *p-á rúra*

planétka -y -tok ž. zдроб. i astron. malá planéta: *p. s prstencom*; **planétkový** príd.: astron. *p. zakryt*; tech. *trojstupňová kovová p-á prevodovka*

plánovač² -a D -u L -i mn. N a A -e m. neživ. inform. program na plánovanie: *p. ciest*; *p. kuchýň*, *p. kúpeľne*

plastobetón -u m. stav. zmes epoxidu a kremičitého piesku: *drenážny p.*, *vystužený p.*; *podlahy z p-u*; **plastobetónový** príd.: *p-á podlaha*, *p-é panely*

plastomér -u m. chem. látka, ktorá pôsobením tepla mäkne, ale chemicky sa nemení, dá sa tvarovať a po ochladení znova tvrdne: *výtlačný p.*; *elastický p.*; *predmet z p-u*; **plastomérový** príd.: *p. kaučuk*, *p. izolačný pás*

Matej Považaj

Obsah 48. ročníka

GURIČANOVÁ Dana: Čo používajú roztlieskavačky?	257
HAMBÁLEK, Ľubomír – PITTICH, Eduard: Súpis termínov z astronómie (pokračovanie).....	321
HORŇANSKÝ, Imrich: Geografické názvy z apelatívneho slovného základu <i>pes</i> a jeho derivátov	261
HRUBANIČOVÁ: Ako preložiť do slovenčiny české slovo <i>přehoz</i> (Lexikografické uvažovanie pri príprave Veľkého česko-slovenského slovníka)	3
KAČALA, Ján: Dvojčlenný spájaci výraz <i>keď – tak</i>	69
KAČALA, Ján: Sto rokov od narodenia Antona Jánošíka (1904 – 1971)	65
MLACEK, Jozef: K novším interpretáciám pranostiky a iných ľudových prognostických výpovedí	129
POVAŽAJ, Matej: Pravopis a skloňovanie geografického názvu <i>Mauricius</i> a názvu známky <i>mauricius</i>	143
Súpis termínov z astronómie (pokračovanie)	74, 321
VALENTOVÁ, Iveta: O priezvisku <i>Karaba</i>	202
VAŇKO, Juraj: O prepise z cyrilského písma v ukrajinčine do slovenčiny (<i>Jamukovič</i> či <i>Jamukovyč</i> , <i>Baťkivščina</i> či <i>Baťkivščyna</i> , <i>gopak</i> alebo <i>hopak</i> ?)	193

DISKUSIE

HORŇANSKÝ, Imrich: O geografických názvoch so slovným základom <i>decht</i> a <i>smola</i>	208
--	-----

Z HISTORICKEJ LEXIKY

KRAJČOVIČ, Rudolf: Z lexiky stredovekej slovenčiny s výkladom názvov obcí a miest (43 – 48)	22, 94, 149, 217, 269, 331
---	----------------------------

ZO STUDNICE RODNEJ REČI

CHOCHOL, Martin: <i>Počlivi vešeľe trime tri dñi</i> (Zo zemľinskej lexiky)	278
KOPECKÁ, Martina: Pomenovania slobodnej matky a jej dieťaťa v slovenských nárečiach (1 – 2)	157, 226
SMATANA, Miloš: Ako chutí mlieko (2, 2 – pokračovanie)	31, 102
ŠIMUNOVÁ, Dagmar: <i>Hander; hander; handerky</i>	339

ROZLIČNOSTI

<i>Balzamový, balzamický</i> či <i>balzamikový</i> ocot? L. K á l m á n o v á	166
Jednoslovné pomenovania chovateľa mačiek a milovníka mačiek. M. P o v a ž a j	36
O názvoch dvoch nových ovocných krížencov. I. V a n č o v á	288
Prečo je podstatné meno <i>nohavice</i> pomnožené? K. K á l m á n o v á	165
<i>Prdlžené dedičstvo</i> ? K. K á l m á n o v á 347	
<i>Prémiové sporenie</i> a <i>prémiová čokoláda</i> alebo o nových významoch slova <i>prémiový</i> . K. K á l m á n o v á	345
Priezvisko <i>Kubovský</i> . M. M a j t á n	293
Rod a skloňovanie geografického názvu <i>Ťumeň</i> . M. P o v a ž a j	109
<i>Stylista</i> či <i>stylista</i> . K. K á l m á n o v á	290
Štylistický kvalifikátor a význam slov <i>natrieskaný</i> a <i>nátresk</i> . M. P o v a ž a j	164
<i>Vostavba</i> či <i>vstavba podkrovných bytov</i> . M. P o v a ž a j	235

SPRÁVY A POSUDKY

22. ročník celoštátnej súťaže s medzinárodnou účasťou Prečo mám rád slovenčinu, prečo mám rád Slovensko. D. Šimunová	238
Monografia o slovenských priezviskách. J. Kačala	296
O výskume používania náboženských výrazov v nenáboženských kontextoch. A. Ferenčíková	44
Rozprávky, ktoré vzdelávajú. A. Ramšáková	355
Slovenskí a českí onomastici diskutovali o terminológii. I. Valentová	39
Významné výročie Ladislava Bartka. M. Chochol	172
Významné životné jubileum prof. PhDr. Jána Findru, DrSc. M. Považaj	113
Významné životné jubileum PhDr. Milana Majtána, DrSc. I. Valentová	167
Vzácné životné jubileum poprednej vojvodinskej slovakistky. J. Kačala	175
Za PhDr. Evou Risovou. M. Považaj	294
Za Michalom Frankom. A. Ramšáková	353
Za profesorom Rudolfom Krajčovičom. P. Žigo	349

SPYTOVALI STE SA

Ako nazvať ženu, ktorá tetuje? M. Považaj	243
<i>Cmúľacie tablety</i> . I. Vančová	49
Dostane sa spojenie <i>rodové štúdiá</i> do Slovníka súčasného slovenského jazyka? A. Jarošová	359
<i>Gužmy</i> . D. Guričanová	304
<i>Krepovatenie vlasov</i> . I. Vančová	116
Prečo sú <i>snehuliaci</i> aj <i>snehuliaky</i> ? A. Jarošová	305
<i>Radenie rýchlosti</i> . M. Považaj	50
Rod a skloňovanie názvov <i>Šahy</i> , <i>Sebechleby</i> a <i>Brehy</i> . K. Kálmánová	178

Z NOVÝCH VÝRAZOV

Slová, ktoré nenájdete v Krátkom slovníku slovenského jazyka (7 – 12). M. Považaj	58, 124, 185, 250, 312, 367
Z rukopisu pripravovaného Slovníka súčasného slovenského jazyka (41). M. Petrufová	51
Z rukopisu pripravovaného Slovníka súčasného slovenského jazyka (42, 43). A. Šufliarska	118, 179
Z rukopisu pripravovaného Slovníka súčasného slovenského jazyka (44). A. Šebestová	245
Z rukopisu pripravovaného Slovníka súčasného slovenského jazyka (45). A. Oravová (pripravila M. Petrufová) – A. Šufliarska	310
Z rukopisu pripravovaného Slovníka súčasného slovenského jazyka (46). E. Porubská	360

Z JAZYKOVÝCH RUBRIK

Ako správne vykať. K. Kálmánová	317
<i>Forma a fazóna</i> . K. Kálmánová	319
Máte chuť na liči? I. Vančová	318
Môže polícia <i>realizovať prípad krádeže</i> ? K. Kálmánová	319
<i>Preklep a prieklep</i> . K. Kálmánová	317
<i>Vítajte a vítajte</i> . I. Vančová	320
Informácie autorom	64
Obsah 48. ročníka	373
Index 48. ročníka. S. Mislovičová	375

Index 48. ročníka

Kurzívou sú vytlačené slová, spojenia slov, väzby a pod., ktoré sa podrobnejšie rozoberajú z významovej, pravopisnej, výslovnostnej, gramatickej a štylistickej stránky.

A

adaptívna optika, význam termínu 74

Aegaon, 321

Aegir, význam názvu 321

aktívna optika, význam termínu 74

Alfa Centauri, význam názvu 88

altazimutálna montáž, význam termínu 75

Anthe, význam názvu 321

Aoede, význam názvu 321

Arche, význam názvu 321

Arianespace, význam názvu 322

astronómia, význam termínu 75

atmosférické slapy, význam termínu 75

B

Balmerova séria, význam termínu 75

BARTKO, Ladislav, medailón 172 – 174

Bebhionn, význam názvu 322

Bergelmír, význam názvu 322

Bestla, význam názvu 322

biasová snímka, význam termínu 330

binovanie, význam termínu 75

blízke ultrafialové žiarenie, význam termínu 75

Brehy, skloňovanie 177 – 178

Ca II H, význam názvu 75

Ca II K, význam názvu 75

Carpó, význam názvu 322

CCD, význam skratky; *CCD čip*, *CCD detektor*, *CCD*

fotometer, *CCD fotometria*, *CCD kamera*, *CCD matica*,

význam termínov 76

Centre national d'études spatiales, význam názvu 328

Centre Spacial Guyanais, význam názvu 324

centroid, význam termínu 322

Ceres, význam názvu 76

význam termínu 76

význam termínu 76

CMOS, význam skratky; *CMOS aktívny senzor*, *CMOS*

detektor, význam termínov 76

cmúľací, *c-ie tablety*, *c-ie pastilky*, význam a používanie 49 – 50

CNES, význam skratky 328

COBE, význam názvu 77

COROT, význam názvu 77

CSG, význam skratky 324

Cyllene, význam názvu 323

Č

čas, význam termínu 77

čip, význam termínu 77

čížmy, význam a používanie 304

D

Dactyl, význam názvu 322

d'aleké ultrafialové žiarenie, význam termínu 78, 93

dejiny jazyka: lexika stredovekej slovenčiny 22 – 30, 94

– 101, 149 – 156, 217 – 225, 269 – 277, 331 – 338

deroiátor, význam termínu 323

dialektológia: pomenovania slobodnej matky a jej dieťaťa v slovenských nárečiach 157 – 162, 226 – 234; slovo *handra* v slovenských nárečiach 339 – 344; slovo *mlieko* a s ním súvisiace pomenovania v slovenských nárečiach 31 – 35, 103 – 108; svadba v zemplinskom nárečí 278 – 287

difrakčný limit, význam termínu 77

Dolné Otrokovice, pôvod názvu 97 – 98

dotyčnicová dvojhviezda, význam termínu 77

dvojhviezda, význam termínu 77

dvojhviezdna sústava, význam termínu 77

dvojslivka čínska, význam a používanie 318

dynamická frikcia, význam termínu 323

dynamické rádiové spektrum, význam termínu 77

dynamické trenie, význam termínu 323

Dysnomia, význam názvu 323

Dysonova teplota, význam termínu 77

E

efektívna teplota, význam termínu 78

Einsteinov prstenec, význam termínu 78

ekvatoriálna montáž, význam termínu 86

ekvatoriálne súradnice, význam termínu 88

elektromagnetické vlnenie, význam termínu 78

elektromagnetické žiarenie, význam termínu 78

energia, význam termínu 323

Eris, význam názvu 78

ESL, význam skratky 78

ešeletové spektrum, význam termínu 78

Eugenia, význam názvu 323

Eukelade, význam názvu 323

EUV oblasť, význam termínu 78

exomesiac, význam termínu 323

extrasolárny mesiac, význam termínu 323

extrémne ultrafialové žiarenie, význam termínu 79

F

Farbauti, význam názvu 323

fazóna, význam a používanie 319 – 320

Fenrir, význam názvu 323

FINDRA, Ján, medailón 113 – 115

flat field, význam termínu 93

flokula, význam termínu 79

forma, význam a používanie 319 – 320

Fornjot, význam názvu 324

fotocentrum, význam termínu 324

fotosféra, význam termínu 79

Francisco, *Francisko*, význam názvu 324

FRANKO, Michal, nekrológ 353 – 354

frazeológia: pranosťky a iné ľudové prognostické výpovede 129 – 143

fúzor, význam termínu 79

G

G pás, význam termínu 79

galaktický vietor, význam termínu 79

gama astronómia, význam termínu 79

gama záblesk, význam termínu 79
gama žiarenie, význam termínu 79
Gemerská Panica, pôvod a význam 151 – 152
granula, význam termínu 79
granulácia, význam termínu 80
Grip, význam názvu 324
gumáky, význam a používanie 304
Guyanské stredisko pre vesmír, význam názvu 324
gužmy, význam a používanie 304 – 305

H

HABOVŠTIAKOVÁ, Katarína: Krásna je naša reč. Rozprávky o slovenčine, recenzia 355 – 358
Halimede, význam názvu 324
Hati, význam názvu 324
Haumea, význam názvu 324
Hegemone, význam názvu 324
Helike, význam názvu 324
Herse, význam názvu 325
Hi 'iaka, význam názvu 325
hierarchická hviezdna sústava, význam termínu 80
hierarchická planetárna sústava, význam termínu 80
Hinode, význam názvu 80
hlavný pás asteroidov, význam termínu 80
hlavný pás planétok, význam termínu 80
hluchastý, význam a používanie 125
Horné Otrokovice, pôvod názvu 97 – 98
Horné Plachtince, pôvod názvu 273 – 274
horíci Jupiter, význam termínu 80
horíci pixel, význam termínu 89
Humea, význam názvu 81
Hvezdáreň na Skalnatom plese, význam názvu 81
hviezdny vietor, význam termínu 81
hybnosť telesa, význam termínu 81
Hydra, význam názvu 81
Hýrokkín, význam názvu 325

CH

Cháron, význam názvu 81
chromosféra, význam termínu 81
chromosférická flokula, význam termínu 79
chromosférická granulácia, význam termínu 81
chromosférická sieť, význam termínu 81

I

Ida, význam názvu 325
infračervená astronómia, význam termínu 81
infračervené žiarenie, význam termínu 82
infračervený triplet Ca II, význam termínu 82
intermediálny polar, význam termínu 82

J

JÁNOŠÍK, Anton: život a dielo 65 – 68
Jarnsaxa, význam názvu 325
jasný most, význam termínu 82
josta, pôvod a význam 288 – 290

K

Kallichore, význam názvu 325
Kalliope, význam názvu 325
Karaba, pôvod priezviska 202 – 207
Kari, význam názvu 325
kataklizmatická premenná dvojhviezda, význam termínu 82
keď – tak, používanie späjacieho výrazu 69 – 74
Kepler, význam názvu 82

Kerberos, význam názvu 325
kerrovská čierna diera, význam termínu 325
kinetická energia, význam termínu 325
komenzurabilné dráhy, význam termínu 325
kométa Čurjumov-Gerasimenko, význam názvu 326
kométa, význam termínu 326
kontinuum, význam termínu 82
konvekcia, význam termínu 82
konzervatívna sústava, význam termínu 326
Kore, význam názvu 326
kostýmér, pôvod a význam 291
kostýmový výtvárník, pôvod a význam 291
Kourou, význam názvu 326
kouzodrom, význam termínu 326
KRAJČOVIC, Rudolf, nekrológ 349 – 352
krepatenie, *k vlasov*, význam a používanie 116 – 117
krepatieť, význam a používanie 116 – 117
Kubovský, pôvod priezviska 293
kupola, význam termínu 326

L

L dráha, význam termínu 82
Lagrangeov bod, význam termínu 82, 83
Laneho-Emdenova rovnica, význam názvu 326
Laomedeia, význam názvu 326
Laplacova rovina, význam termínu 82
lexikografia: preklad českého slova *přehoz* 3 – 21
libračná dráha, význam termínu 82
libračný bod, význam termínu 82, 83
liči, význam a používanie 318
Linus, význam názvu 326
Lipovec, pôvod názvu 23
Liptovská Osada, pôvod názvu 25
Loge, význam názvu 327
logovať sa, význam a používanie 360
Lopušné Pažite, pôvod názvu 218
Lymanova séria, význam termínu 83

M

mačičkár, *mačičkárka*, *mačičkársky*, *mačičkárstvo*, význam a používanie 36 – 38
mačkár, *mačkárka*, *mačkársky*, *mačkárstvo*, význam a používanie 36 – 38
magnetická rekonexia, význam termínu 83
magnetický element, význam termínu 83
magnetogram, význam termínu 83
magnetokonvekcia, význam termínu 83
Machov princíp, význam termínu 327
Machovo číslo, význam termínu 327
majetný², význam a používanie 306
MAJTAN, Milan, medailón 167 – 172
MAJTAN, Milan: Naše priezviská, recenzia 296 – 303
Makemake, význam názvu 83
malá, význam a používanie 306
Malé Orvište, pôvod názvu 25
Malé Ozorovce, pôvod názvu 99 – 100
malé, význam a používanie 306
malička, *malinká*, význam a používanie 306
maličké, *malinké*, význam a používanie 306
maličký, *malinký*, význam a používanie 307
malinočernica, pôvod a význam 289
maloletá, význam a používanie 307

maloletý, význam a používanie 307
malomocná, význam a používanie 307
malomocný, význam a používanie 307
malomyselný, význam a používanie 307
maloverná, význam a používanie 307
maloverný, význam a používanie 307
malý, význam a používanie 308
Mauricius, pravopis a skloňovanie 143 – 148
mauricius, pravopis a skloňovanie 143 – 148
mákké röntgenové žiarenie, význam termínu 83
 medailóny: BARTKO, Ladislav 172 – 174; FINDRA, Ján 113 – 115; JANOŠÍK, Anton 65 – 68; MAJTAN, Milan 167 – 172; MYJAVCOVÁ, Mária 175 – 176
medzihranulárny priestor, význam termínu 83
menovaná, význam a používanie 308
menovaný, význam a používanie 308
metalická hviezda, význam termínu 327
metóda časovania, význam termínu 84
metóda priameho pozorovania, význam termínu 84
metóda rádialnej rýchlosti, význam termínu 84
metóda zákrytu, význam termínu 84
miestny poludník, význam termínu 84
miestny, význam a používanie 308
mikrošoškovkanie, význam termínu 84
mikrovlnná astronómia, význam termínu 84
mikrovlnné žiarenie, význam termínu 84
milá, význam a používanie 308
miláčik, význam a používanie 179
miléná, význam a používanie 181
milenc, význam a používanie 179 – 180
milenecky, význam a používanie 180
milenecký, význam a používanie 180
miléniový, význam a používanie 180
milénium, význam a používanie 180
milenska, význam a používanie 180
mileny, význam a používanie 180 – 181
milión ráz, význam a používanie 182
milión, význam a používanie 181
milionár, význam a používanie 181
milionárík, význam a používanie 181
milionárka, význam a používanie 181
milionársky, význam a používanie 182
miliónik, význam a používanie 181
miliónkrát, význam a používanie 182
miliónový, význam a používanie 182 – 183
miliónpercentný, význam a používanie 183
milióntina, význam a používanie 183
miliónty, význam a používanie 183
milník, význam a používanie 183
milníkový, význam a používanie 183 – 184
milovaná, význam a používanie 309
milovaný, význam a používanie 308 – 309
milučká, význam a používanie 309
milučký, význam a používanie 309
milý, význam a používanie 309
mimoafrický, význam a používanie 118
mimoakademický, význam a používanie 118
mimobankový, význam a používanie 118
mimobilančný, význam a používanie 118
mimobratislavský, význam a používanie 118 – 119
mimobunkový, význam a používanie 119
mimocenový, význam a používanie 119
mimocestný, význam a používanie 119
mimocievny, význam a používanie 119
mimocirkevný, význam a používanie 119
mimočítankový, význam a používanie 119 – 120
mimofakultný, význam a používanie 120
mimofutbalový, význam a používanie 120
mimogalaktický, význam a používanie 120
mimohniezdny, význam a používanie 120
mimohokejový, význam a používanie 120
mimohudobný, význam a používanie 120
mimojadrový, význam a používanie 121
mimokľbový, význam a používanie 121
mimokľbový, význam a používanie 121
mimokoaličný, význam a používanie 121
mimokoreňový, význam a používanie 121
mimokresťanský, význam a používanie 121
mimolesný, význam a používanie 121
mimoliturgický, význam a používanie 122
mimomestský, význam a používanie 122
mimomzdový, význam a používanie 122
mimonáboženský, význam a používanie 122
mimomemocičný, význam a používanie 122
mimooobrazový, význam a používanie 122
mladá, význam a používanie 310
mladé, význam a používanie 310
mladistvá, význam a používanie 310
mladistvý, význam a používanie 310
mladý, význam a používanie 310 – 311
Mneme, význam názvu 327
mocný, význam a používanie 311
modrý Mesiac, význam termínu 327
moment hybnosti telesa, význam termínu 84
moment zotrvačnosti, význam termínu 327
Mössbauerov efekt, význam termínu 327
multikonjugovaná adaptívna optika, význam termínu 84
 MYJAVCOVÁ, Mária, medailón 175 – 176
 N
náborár, *náborárka*, *náborársky*, význam a používanie 58
náborovať, *nabudíť sa*, význam a používanie 58
nabudíť, *nabudíť sa*, význam a používanie 59
nadhmotnosť, *nadmotnosť*, význam a používanie 59
nadhodnotenie, význam a používanie 59
nadhodnotený, *nadhodnotenosť*, význam a používanie 59
nadprahový, *nadprahovo*, *nadprahovosť*, význam a používanie 59
nadpražie, význam a používanie 59
nadpražný, význam a používanie 59
nadprúd, *nadprúdový*, význam a používanie 59
nadrozmerne, *nadrozmernosť*, význam a používanie 60
naformátovaný, význam a používanie 60
naformátovať, význam a používanie 60
nahlasíť, *nahlasovať*, význam a používanie 60
náhlavny, význam a používanie 60
nahluchlý, *nahluchlosť*, význam a používanie 125
nákladovo, *nákladovosť*, význam a používanie 60
náklon, *náklonový*, význam a používanie 60

naklonený rotátor, význam termínu 327
nakloniteľný, *nakloniteľnosť*, význam a používanie 60
náklonomer, význam a používanie 60
náklonomerný, význam a používanie 61
nákrúžok, *nákrúžkový*, význam a používanie 61
náلياتok, *náلياتkový*, význam a používanie 61
nalievací, význam a používanie 61
nalistovať, význam a používanie 360
nalogovať sa, význam a používanie 360
náložka, *náložkový*, význam a používanie 61
Namaka, význam názvu 85, 327
namotivovať, *namotivovať sa*, význam a používanie 360 – 361
namraziť, význam a používanie 361
namúčiť, význam a používanie 361
nanášaci, význam a používanie 59
naniest' sa, význam a používanie 362
nanominovať, *nanominovať sa*, význam a používanie 361
nánosový, význam a používanie 61
naobed, význam a používanie 61
naobjednávať, význam a používanie 362
naopravovať, *naopravovať sa*, význam a používanie 42
naorganizovať, význam a používanie 362 – 363
naoslavovať, *naoslavovať sa*, význam a používanie 363
naotvárať, význam a používanie 363
napakovať, *napakovať sa*, význam a používanie 363 – 364
napasovať sa, význam a používanie 364
napasovať, význam a používanie 364
napečiatkovať, význam a používanie 364 – 365
napienť, *napeňovať*, význam a používanie 365
naplakat', význam a používanie 365
naplátkovať, význam a používanie 365
naplávať, *naplávať sa*, význam a používanie 365 – 366
nápochoďovať, význam a používanie 366
nárazuvzdorný, *nárazuvzorne*, *nárazuvzornosť*, význam a používanie 61
význam a používanie 61
narážačka, *narážačkový*, význam a používanie 61 – 62
Národné stredisko pre kozmický výskum, význam názvu 328
nárokovateľný, *nárokovateľne*, *nárokovateľnosť*, význam a používanie 62
nastaviteľne, *nastaviteľnosť*, význam a používanie 62
nastavovateľný, *nastavovateľnosť*, význam a používanie 62
nástelka, *nástielka*, význam a používanie 62
nástražný, význam a používanie 62
nástrčka, *nástrčkový*, význam a používanie 62
nástrčný, význam a používanie 62
nástreť, *nástreťový*, význam a používanie 62 – 63
nástupnica, *nástupnicový*, význam a používanie 63
nasiváci, význam a používanie 63
násuvný, význam a používanie 63
nasvecovať, význam a používanie 63
nasvietiť, význam a používanie 63
nasytený pixel, význam termínu 81
našlapovací, význam a používanie 63
naterateľnosť, význam a používanie 63
naterateľný, význam a používanie 63
natlakovať, význam a používanie 63
natopiť, význam a používanie 63

nátresk, význam a používanie 163 – 165
natrieskaný, význam a používanie 163 – 165
natrieskať, význam a používanie 163 – 165
nátrubok, *nátrubkový*, význam a používanie 63
nátrž, význam a používanie 124
navádzač, význam a používanie 124
návar, *návarový*, význam a používanie 124
návarok, *návarkový*, význam a používanie 124
návažok, *návažkový*, význam a používanie 124
navazovací, význam a používanie 124
navazovačka, význam a používanie 125
navijakový, význam a používanie 125
návin, *návinový*, význam a používanie 125
návodnosť, význam a používanie 125
návodný, význam a používanie 125
návratový, význam a používanie 125
nebezpečnosť, význam a používanie 125
nedohoda, význam a používanie 125
nedoslýchavý, *nedoslýchavosť* 125
nefér, význam a používanie 125
nechytateľný, *nechytateľne*, *nechytateľnosť*, význam a používanie 125
nejednota, význam a používanie 125
nekonzument, význam a používanie 126
nekrológy: FRANKO, Michal 353 – 354; KRAJČOVIČ, Rudolf 349 – 352; ŘISOVA, Eva 294 – 296
nelámavý, význam a používanie 249
nelietavý, význam a používanie 249
neligový, význam a používanie 249
nemiešateľný, *nemiešateľnosť*, význam a používanie 126
nenáhodne, význam a používanie 245
význam a používanie 245
nenáhodný, *nenáhodnosť*, význam a používanie 245
nenarušený, *nenarušenosť*, význam a používanie 246
neobchodný, význam a používanie 246
neopodstatnený, *neopodstatnene*, *neopodstatnenosť*, význam a používanie 246
neperspektívny, *neperspektívne*, *neperspektívnosť*, význam a používanie 246 – 247
nepredvídateľný, *nepredvídateľne*, *nepredvídateľnosť*, význam a používanie 126
neprehliadnuteľný, *neprehliadnuteľne*, *neprehliadnuteľnosť*, význam a používanie 247
nepriama rotácia, význam termínu 85
nepríbuzný, význam a používanie 247
neprítlačlivý, *neprítlačlivo*, *neprítlačlivosť*, význam a používanie 247 – 248
neprotirečivý, *neprotirečivo*, *neprotirečivosť*, význam a používanie 248
neralizovateľný, *neralizovateľne*, *neralizovateľnosť*, význam a používanie 249
neriadený, *neriadené*, význam a používanie 249
nerušené, význam a používanie 245
Neso, význam názvu 328
nespojité, *nespojito*, *nespopojitosť*, význam a používanie 126
nešlachtetník, význam a používanie 126
neurón, *neurónový*, význam a používanie 126
neustávajúci, význam a používanie 126
neutralizátor, význam a používanie 126

neutrálna čiara, význam termínu 85
nevyvrátený, nevyvrátené, nevyvrátenosť,
význam a používanie 126
nezaradený, nezaradenosť, význam a používanie 127
nezaraditeľný, nezaraditeľne, nezaraditeľnosť, význam
a používanie 127
nezastupiteľný, nezastupiteľne, nezastupiteľnosť,
význam a používanie 127
nehoda, nehodný, nehodnosť, význam a používanie
51 – 52
nehovorčivý, význam a používanie 52
neziskovka, význam a používanie 52
neziskový, neziskovosť, význam a používanie 52 – 53
nezistený, význam a používanie 53
nezistiteľný, význam a používanie 53
nejazdný, nejazdnosť, význam a používanie 53
nezľavnený, význam a používanie 53 – 54
nezmapovaný, význam a používanie 54
nezmluvný, význam a používanie 54
neznečistený, význam a používanie 54
nezraniteľný, význam a používanie 54
nezráateľný, význam a používanie 54
nezreteľný, nezreteľne, význam a používanie 55
nezužitkovateľný, význam a používanie 55
nezverejnený, význam a používanie 55
nezverejniteľný, význam a používanie 55
nezvládnuteľný, nezvládnuteľne, nezvládnuteľnosť,
význam a používanie 55 – 56
nezvládnutý, nezvládnutosť, význam a používanie 56
niklovaný, význam a používanie 127
niklovať, význam a používanie 127
nistej, nistejový, význam a používanie 127
význam a používanie 127
Nix, význam názvu 85
nizkoenergetický, nízkoenergetický, nízkoenergetickosť,
význam a používanie 127
nizkohlučný, význam a používanie 127
nizkoteplotný, nízkoteplotne, nízkoteplotnosť, význam
a používanie 128
Nížna Písaná, pôvod názvu 271 – 272
nohavice, význam a používanie 166
novoprijatý, význam a používanie 128
novoukladaný, význam a používanie 128
novouložený, význam a používanie 128
nožiar, nožiarsky, nožiarsťvo, význam a používanie 128
nulováci, význam a používanie 128
nulovať, význam a používanie 128
O
obaľovňa, význam a používanie 185
obandážovaný, význam a používanie 185
obandážovať, význam a používanie 185
obbetónovať, význam a používanie 185
obetónovať, význam a používanie 185
obhliadač, obhliadačka, význam a používanie 185
obhd, význam a používanie 185
obchodnoprávny, význam a používanie 185
oblakový, oblakovo, význam a používanie 185
obliekací, význam a používanie 185
oblohový, oblohovo, význam a používanie 185
obmedzovač, význam a používanie 186

obmedzovačka, význam a používanie 186
obhacovač, význam a používanie 186
obracáč, význam a používanie 186
obracačka, význam a používanie 186
obratisko, význam a používanie 186
obrátkovosť, význam a používanie 186
obrobkový, význam a používanie 186
obrobok, význam a používanie 186
obsadenosť, význam a používanie 186
obsluhovateľný, obsluhovateľnosť, význam a používanie
186
obsyp, obsypový, význam a používanie 187
obývateľná planéta, význam termínu 85
obzorník, obzorníkový, význam a používanie 187
očakávateľný, očakávateľne, očakávateľnosť, význam
a používanie 187
odbahniť, odbahňovať, význam a používanie 187
odbočný, význam a používanie 250
odburňovať, význam a používanie 187
oddebníť, oddebnovať, význam a používanie 187
oddehňovací, význam a používanie 187
oddelovací, význam a používanie 187
oddelovač, význam a používanie 187
odformovací, význam a používanie 187
odformovač, význam a používanie 187
odformovať, odformúvať, odformovávať, význam
a používanie 187
odfotiť, význam a používanie 188
odfuk, odfukový, význam a používanie 188
odhorený, význam a používanie 188
odhorieť, význam a používanie 188
odhraniť, odhraňovať, význam a používanie 188
odhrať, význam a používanie 188
odchýľkomer, význam a používanie 188
odchýľkový, odchýľkovosť, význam a používanie 250
odihliť, odihľovať, význam a používanie 188
odihľovací, význam a používanie 188
odisťovací, význam a používanie 188
odizolovaný, odizolovanosť, význam a používanie 188
odkalisko, odkaliskový, význam a používanie 188
odkaliť, odkalovať, význam a používanie 188
odkalovací, význam a používanie 189
odkalovač, význam a používanie 189
odkláňací, význam a používanie 189
odkopávka, význam a používanie 189
odkôrňovač, význam a používanie 189
odkrokováť, význam a používanie 189
odkrviť, odkrvíť sa, odkrvať, odkrvať sa, význam
a používanie 189
odkvapávač, význam a používanie 189
odkvapnica, odkvapnicový, význam a používanie 189
odkysliť, odkysľovať, význam a používanie 250
odkysľovač, význam a používanie 250
odľahčovací, význam a používanie 189
odliatkový, význam a používanie 189
odlúčnosť, význam a používanie 189
odlúčny, význam a používanie 189
odmachovač, význam a používanie 189
odmrazovač, význam a používanie 190
odnos, odnosový, význam a používanie 190

odoslaný, význam a používanie 190
odpájaci, význam a používanie 190
odpájacá, význam a používanie 190
odpájeľný, *odpájeľnosť*, význam a používanie 190
odpalisko, význam a používanie 190
odpaľovač, význam a používanie 190
odpaľovačka, význam a používanie 190
odpariteľný, *odpariteľnosť*, význam a používanie 190
odparivý, *odparivosť*, význam a používanie 190
odparka, *odparkový*, význam a používanie 190
odparkovať, význam a používanie 191
odparok, *odparkový*, význam a používanie 191
odparovací, význam a používanie 191
význam a používanie 191
odparovačka, význam a používanie 191
odparovateľný, *odparovateľnosť*, význam a používanie 191
odpeniť, *odpeňovať*, význam a používanie 191
odpeňovací, význam a používanie 191
odpeňovač, význam a používanie 191
odpeňovadlo, význam a používanie 191
odplyňovací, význam a používanie 191
odplyňovač, význam a používanie 191 *odplyňovať*,
význam a používanie 191
odpočinkový, význam a používanie 250
odpočívacá, význam a používanie 250
odpočívacia, význam a používanie 250
odpojiteľný, *odpojiteľne*, *odpojiteľnosť*, význam
a používanie 250
odpopolniť, *odpopolňovať*, význam a používanie 250
odpopolňovací, význam a používanie 250
odpopolňovanie, význam a používanie 251
odporník, *odporníkový*, význam a používanie 251
odporovateľný, *odporovateľne*, *odporovateľnosť*,
význam a používanie 251
odpovedač, význam a používanie 251
odpuďzovací, význam a používanie 251
odpuďzovač, význam a používanie 251
odpuďzrovať, význam a používanie 251
odrazník, *odrazníkový*, význam a používanie 251
odrážaci, význam a používanie 251
odrážacá, význam a používanie 251, 252
odrážacia, význam a používanie 251, 252
odrážací, význam a používanie 251
odrážadlo, význam a používanie 252
odrážaný, *odrážavosť*, význam a používanie 252
odrážka, *odrážkový*, význam a používanie 252
odsadiť, *odsadzovať*, význam a používanie 252
odsoliť, *odsoliť*, *odsáľat'*, význam a používanie 252
odsoliť, význam a používanie 252
odstrániteľný, *odstrániteľne*, *odstrániteľnosť*, význam
a používanie 252
odstraňovač, význam a používanie 252
odstredivkový, význam a používanie 253
odsúhlasovať, význam a používanie 253
odšlap, význam a používanie 253
odšlapovať, *odšlapávať*, význam a používanie 253
odtrh, *odtrhový*, význam a používanie 253
oduhlčič, *oduhlčičovať*, význam a používanie 253
odvážaci, význam a používanie 253
odvážacá, význam a používanie 253

odvážačka, význam a používanie 253
odvápňovací, význam a používanie 253
odvápňovač, význam a používanie 253
odvápňovať, význam a používanie 253
odvetraný, význam a používanie 253
odvetrať, *odvetrávať*, význam a používanie 254
odvetrávací, význam a používanie 254
odvetrávač, význam a používanie 254
odvetrávaný, význam a používanie 254
odvetviť, *odvetvovať*, význam a používanie 254
odvetvovací, význam a používanie 254
odvetvovač, význam a používanie 254
odvlákniť, *odvlákňovať*, význam a používanie 254
odvlhčiť, *odvlhčovať*, význam a používanie 254
odvlhčovací, význam a používanie 254
odvlhčovač, význam a používanie 254
odvolateľ, *odvolateľka*, význam a používanie 254
odvolateľný, *odvolateľne*, *odvolateľnosť*, význam
a používanie 254
odvolávať, *odvolávaťka*, význam a používanie 255
odvráťaný, význam a používanie 255
odvráťat', *odvráťavať*, význam a používanie 255
odvykáci, význam a používanie 255
odvzdušňovací, význam a používanie 255
odvzdušňovač, význam a používanie 255
odzinkovaný, význam a používanie 255
odzinkovať, význam a používanie 255
OGLE, význam názvu 85
ohradník, *ohradníkový*, význam a používanie 255
ohýbač, význam a používanie 255
ohýbačka, význam a používanie 255
oknový, význam a používanie 255
okolozvukový, význam a používanie 256
okružlica, význam a používanie 312
okružovačka, význam a používanie 256
okružovanie, význam a používanie 256
okulár, *okulárový*, význam a používanie 256
okysličovací, význam a používanie 256
okysličovač, význam a používanie 256
okysličovadlo, význam a používanie 256
okysliť, *okysliť*, význam a používanie 256
okyslovať, význam a používanie 256
olejár, *olejárka*, význam a používanie 312
olejáreň, význam a používanie 312
olejársky, *olejárstvo*, význam a používanie 312
olejnica, význam a používanie 312
olejnicky, *olejníctvo*, význam a používanie 312
olejník, význam a používanie 312
olejovzdorný, význam a používanie 312
olejznak, význam a používanie 312
olišťovať, *olišťovávať*, význam a používanie 312
Dolné Plachtince, pôvod a význam 273 – 274
omietať, význam a používanie 312
omyvateľný, *omyvateľnosť*, význam a používanie 313
oneskorovať, význam a používanie 313
onomastika: pôvod priezviska *Kubovský* 293; priezvisko
Karaba 202 – 207
opakovač, význam a používanie 313
opakovateľný, *opakovateľne*, *opakovateľnosť*, význam
a používanie 313

oplach, oplachový, význam a používanie 313
význam a používanie 313
oplastovaný, význam a používanie 313
oplastovať, význam a používanie 313
opláštený, význam a používanie 313
opláštit', význam a používanie 313
oplášťovaný, význam a používanie 313
oplášťovať, význam a používanie 313
opláťovať, význam a používanie 313
oplet, opleťový, význam a používanie 313
opletenie, význam a používanie 313
oplotík, oplótok, oplóika, význam a používanie 313
oplotkový, význam a používanie 313
opracovanosť, význam a používanie 314
opracovaný, význam a používanie 314
opracovateľný, opracovateľnosť, význam a používanie 314
opraviteľný, opraviteľnosť, význam a používanie 314
význam a používanie 314
opravovateľka, opravovateľ, opravovateľský, význam a používanie 314
význam a používanie 314
optická astronómia, význam termínu 85
optická dvojhviezda, význam termínu 85
orbitál, orbitálový, význam a používanie 314
význam a používanie 314
Orlov, pôvod názvu 22
Orlové, pôvod názvu 22 – 23
význam a používanie 314
orosovať, orosovať sa, význam a používanie 314
orovnať, pôvod a význam 23
Orovnica, pôvod názvu 23
Ortuťová, pôvod názvu 23 – 24
orvište, pôvod a význam 24 – 25
osada, pôvod a význam 25 – 26
Osádka, pôvod názvu 25 – 26
osetčina, význam a používanie 314
osetský, význam a používanie 314
osievací, význam a používanie 314
osievač, význam a používanie 314
osievačka, význam a používanie 314
osievadlo, význam a používanie 314
osika, pôvod a význam 26
Oslany, pôvod názvu 26 – 27
osmičkový, význam a používanie 315
osol, pôvod a význam 27
Osrblie, pôvod názvu 27 – 28
ostenie, osteňový, význam a používanie 315
význam a používanie 315
Ostrá Lúka, pôvod názvu 94
ostrap, význam a používanie 315
ostrapok, význam a používanie 315
ostríc, význam a používanie 315
ostrička, význam a používanie 315
ostridlo, význam a používanie 315
ostrížok, význam a používanie 315
ostroh, pôvod a význam 28
Ostrov, pôvod názvu 28 – 29
Ostrovany, pôvod názvu 29
ostrý, pôvod a význam 94
ostur, pôvod a význam 94 – 95

Osturiňa, pôvod názvu 95
Osuské, pôvod názvu 95 – 96
osušíť, pôvod a význam 95
osušký, osuský, pôvod a význam 95 – 96
osvedčovací, význam a používanie 315
osvetlený, osveštenosť, význam a používanie 315
ošaté, význam a používanie 315
ošádiť, ošádiť', pôvod a význam 96
Oščadnica, pôvod názvu 96
oščadný, pôvod a význam 96
Oškerda, pôvod a význam 96 – 97
oškrda, oškerda, pôvod a význam 96 – 97
oteruvzdorný, oteruvzornosť, význam a používanie 315
Otročok, pôvod názvu 97
otrok, pôvod a význam 97 – 98
ovca, pôvod a význam 98
ovčiar, pôvod a význam 98
Ovčiarsko, pôvod názvu 98
ovinovací, význam a používanie 315
ovinutie, význam a používanie 316
ovládačový, význam a používanie 316
ovplyviteľný, ovplyviteľnosť, význam a používanie 316
oxidant, význam a používanie 316
oxidovať, význam a používanie 316
Ozdín, pôvod názvu 99
ozdiť, pôvod a význam 99
označník, označnicový, význam a používanie 316
oznamovač, význam a používanie 316
ozor, pôvod a význam 99 – 100
ozubica, ozubicový, význam a používanie 316
ozubnica, ozubnicový, význam a používanie 316
ožarovač, význam a používanie 316
Ožďane, pôvod názvu 100
ožiareny, ožiarenosť, význam a používanie 316
P
P dráha, význam termínu 85, 86
Pača, pôvod názvu 149
Pačiansky potok, pôvod názvu 149
páčidlo, význam a používanie 367
páčif, význam a používanie 367
Padán, pôvod názvu 149 – 150
padaf, pôvod a význam 150
padavý, padavo, padavosť, význam a používanie 367
pádstroj, význam a používanie 367
pak, pôvod a význam 150
paket, paketový, význam a používanie 367
paketovací, význam a používanie 367
paketovať, význam a používanie 367
pakosť, pakosť, pôvod a význam 150
Pakostov, pôvod názvu 150
palacinkáren, význam a používanie 367
paletizačný, význam a používanie 367
paletizovaný, význam a používanie 368
paletizovať, význam a používanie 368
paletovať, význam a používanie 368
palivomer, význam a používanie 368
palivomerný, význam a používanie 368
pálka, pálkový, význam a používanie 368
páľkar, význam a používanie 368

páľkováci, význam a používanie 368
páľkovač, význam a používanie 368
páľkovať, význam a používanie 368
páľkovisko, význam a používanie 368
palník, *palníkový*, význam a používanie 368
pamora, význam a používanie 368
paň, *paňa*, pôvod a význam 150 – 151
pán, pôvod a význam 150
pancierovaci, význam a používanie 368
pancierovať, význam a používanie 368
panica, *panica*, pôvod a význam 151 – 152
Paňovce, pôvod a význam 151
papa, pôvod a význam 152
Papin, pôvod a význam 152
papraď, pôvod a význam 152
paprađen, pôvod a význam 152 – 153
para, pôvod a význam 153
paralaktická montáž, význam termínu 86
paralyzátor, význam a používanie 368
paralyzér, význam a používanie 369
parcelizácia, *parcelizačný*, význam a používanie 369
parchac, pôvod a význam 153
parchavý, pôvod a význam 153
Parchovany, pôvod názvu 153
parkovné, význam a používanie 369
Párnica, pôvod názvu 154
parobrzda, *parobrzdový*, *parobrzdný*, význam a používanie 369
parogenerátor, *parogenerátorový*, význam a používanie 369
paropriepustný, *paropriepustne*, *paropriepustnosť*, význam a používanie 369
parotesný, *parotesne*, *parotesnosť*, význam a používanie 369
parozábrana, *parozábranový*, význam a používanie 369
pasba, pôvod a význam 154
pásnica, *pásnicový*, význam a používanie 369
pásomnicový, význam a používanie 369
pást, pôvod a význam 154
pastier, pôvod a význam 154
Pastovce, pôvod názvu 155
pastovitý, *pastovito*, *pastovitosť*, význam a používanie 369
pastúch, pôvod a význam 155
Pastuchov, pôvod názvu 155
Pata, pôvod názvu 217 – 218
Patince, pôvod názvu 217 – 218
pazúrovitý, *pazúrovito*, význam a používanie 369
paženie, význam a používanie 370
Pažiť, pôvod názvu 218
pažiťtie, pôvod a význam 218
pažnica, *pažnicový*, význam a používanie 370
význam a používanie 370
páťdesiateurovka, význam a používanie 370
páťeurovka, význam a používanie 370
páťeurový, význam a používanie 370
páťhviezdičkový, význam a používanie 370
páťkový, význam a používanie 370
páťstoeurovka, význam a používanie 370
pčola, pôvod a význam 218

pčolin, pôvod a význam 218
Pčoliné, pôvod názvu 219
pčolinný, pôvod a význam 219
Pečeňady, pôvod a význam 219 – 220
Pečeňany, pôvod názvu 219
pedálovať, význam a používanie 370
Peklina, pôvod názvu 221
peklo, pôvod a význam 221 – 222
peleta, *peletový*, význam a používanie 370
peletizácia, *peletizačný*, význam a používanie 370
peletizovať, význam a používanie 370
peletka, význam a používanie 370
penetrácia, *penetračný*, význam a používanie 370
význam a používanie 370
penetrovať, význam a používanie 371
peniaci, význam a používanie 371
penič, význam a používanie 371
penidlo, význam a používanie 371
penidlový, význam a používanie 371
penisový, význam a používanie 371
penivostný, význam a používanie 371
penotvorný, *penotvorne*, *penotvornosť*, význam a používanie 371
Penrosov proces, význam termínu 328
Penrasova teória, význam termínu 328
Perdita, význam názvu 328
Pernek, pôvod názvu 222
perný, pôvod a význam 222
personalizácia, *personalizačný*, význam a používanie 371
pes, pôvod a význam 222
pestovný, význam a používanie 371
Petit-Prince, význam názvu 328
Philae, význam názvu 328
piesok, pôvod a význam 222
piestnica, *piestnicový*, význam a používanie 371
Piešťamy, pôvod názvu 222 – 223
pich, pôvod a význam 223
pichať, pôvod a význam 223
pichňa, pôvod a význam 223 – 224
Pichne, pôvod názvu 223 – 224
pikap, význam a používanie 371
piktogramový, význam a používanie 371
pila, pôvod a význam 269
Píla, pôvod názvu 269
pilierik, *pilierikový*, význam a používanie 371
pilierovitý, *pilierovito*, *pilierovitost'*, význam a používanie 372
pilierový, *pilierovosť*, význam a používanie 372
piliť, pôvod a význam 270
pincína, pôvod a význam 270
Pinciná, pôvod názvu 270
pinec, pôvod a význam 270
pinia, pôvod a význam 270
pinka, pôvod a význam 270
Pinkovce, pôvod názvu 270 – 271
pirsingový, *pirsingový*, význam a používanie 372
pisany, pôvod a význam 271 – 272
pisat', pôvod a význam 272
piskáci, význam a používanie 372

piskač, význam a používanie 372
piskačka, význam a používanie 372
piskor, *piskora*, pôvod a význam 272
piskornica, pôvod a význam 272 – 273
piskorný, pôvod a význam 273
Piskorovce, pôvod názvu 272 – 273
pivonkový, význam a používanie 372
pixel, význam termínu 86
pizzový, význam a používanie 372
plachta, pôvod a význam 273
plachtinec, pôvod a význam 273 – 274
plamenec, *plamencový*, význam a používanie 372
planemo, význam termínu 86
planetárna dráha, význam termínu 86
planetárna migrácia, význam termínu 86
planétka, *planétkový*, význam a používanie 372
význam a používanie 372
plánovač, význam a používanie 372
plást, pôvod a význam 274
plastobetón, *plastobetónový*, význam a používanie 372
plastomér, *plastomérový*, význam a používanie 372
plástovec, pôvod a význam 274 – 275
Plášťovce, pôvod názvu 274 – 275
platič, *platička*, význam a používanie 373
plávať, pôvod a význam 275
Plavci, pôvod názvu 275 – 276
Plavecké Podhradie, pôvod názvu 275 – 276
Plaveč, pôvod názvu 331
plaviť, pôvod a význam 331 – 332
Plavnic, pôvod názvu 332
plavný, pôvod a význam 333
plavý, pôvod a význam 333
pláž, význam termínu 79
plech, *plecha*, pôvod a význam 333
plechota, pôvod a význam 333
Plechotice, pôvod názvu 333
Pleš, pôvod názvu 334
Plešivec, pôvod názvu 334
plešivý, pôvod a význam 334 – 335
plešovec, *plešovica*, pôvod a význam 335
pleva, pôvod a význam 335
plevník, pôvod a význam 335
Plevník-Drienové, pôvod názvu 335
plevný, pôvod a význam 336
Pliešovce, pôvod názvu 335
Ploské, pôvod názvu 336
ploský, pôvod a význam 336
Ploštiin, pôvod názvu 336 – 337
Pluto, význam názvu 328
plutoid, význam termínu 86
pobeda, pôvod a význam 337
pobedin, pôvod a význam 337
pobediť, pôvod a význam 337
podkovovitá dráha, význam termínu 328
Poincarého teoréma, význam termínu 328
polár, význam termínu 86
pompon, *pompon*, význam a používanie 257 – 260
potenciálna energia, význam termínu 329
potenciálne obývateľná planéta, význam termínu 86
potenciálna studňa, význam termínu 87

pozadová dvojhviezda, význam termínu 87
Pozba, pôvod názvu 154
pravopis: o prepise cyrilského písma v ukrajčině do slovenčiny 193 – 201
Prečo mám rád slovenčinu, prečo mám rád Slovensko, 22. ročník celostátnej súťaže, správa 238 – 242
predĺžené dedičstvo, význam a používanie 347 – 348
predĺžiť, význam a používanie 347 – 348
predĺžiť, význam a používanie 347 – 348
prechod, význam termínu 91
prechodová vrstva, význam termínu 87
preklep, význam a používanie 317 – 318
prémiový, *p-é sporenie*, *p-á čokoláda*, význam a používanie 345 – 347
prchať, pôvod a význam 153
priama rotácia, význam termínu 87
prieklep, význam a používanie 317 – 318
primárny zákryt, význam termínu 91
programná rotácia, význam termínu 87
Psamanthe, význam názvu 329
psičkár, *psičkárka*, *psičkársky*, význam a používanie 36 – 38
Pusté Sady, pôvod názvu 217 – 218
R
radenie, *r. rýchlosti*, význam a používanie 50
rádiová astronómia, význam termínu 87
rádiové žiarenie, význam termínu 87
radiť, *r. rýchlost*, význam a používanie 50
raw frame, význam termínu 329
realizovať, význam a používanie 319
recenzie: HABOVŠTIAKOVA, Katarína: Krásna je naša reč. Rozprávky o slovenčine 355 – 358; MAJTÁN, Milan: Naše priezviská 296 – 303; Wortsementik zwischen Säkularisierung und (Re)Sakralisierung öffentlicher Diskurse 44 – 48
retrográdna rotácia, význam termínu 85
reverzná granulácia, význam termínu 87
RHESSI, význam názvu 88
rigidná rotácia, význam termínu 88
Rigel Centaurus, význam názvu 75, 88, 91
RÍŠOVÁ, Eva, nekrológ 294 – 296
rodové štúdiá, význam 359
röntgenové žiarenie, význam termínu 88, 93
Rosetta, význam názvu 329
rotátor, význam termínu 329
rovníkové súradnice, význam termínu 88
rovnostranná hviezdna sústava, význam termínu 88
rovnovážna teplota, význam termínu 88
Ruské Pekľany, pôvod názvu 220 – 221
rýchlosť, význam termínu 88
S
S dráha, význam termínu 89
samostatne žiariaca planéta, význam termínu 89
Sao, význam názvu 329
satelitná dráha, význam termínu 89
saturovaný pixel, význam termínu 81
Sebechleby, skloňovanie 177 – 178
seeing, význam termínu 89
sekundárny zákryt, význam termínu 89
skloňovanie: názvov *Sahy*, *Sebechleby*, *Brehy* 177

– 178; názvu *Maurícius* a názvu známky *maurícius* 143 – 148; názvu *Ťumeň* 109 – 112
Skoll, význam názvu 329
slapy, význam termínu 89
snehuliak, význam a používanie 305
sobotňajší, význam a používanie 192
sobotný, význam a používanie 192
Solar Heliospheric Observatory, SOHO, význam názvu 89
spektrálna čiara, význam termínu 89
spektropolarimetria, význam termínu 90
spektrum, význam termínu 90
spikula, význam termínu 90
 správy: 22. ročník celoštátnej súťaže Prečo mám rád slovenčinu, prečo mám rád Slovensko 238 – 242; slovenská a česká terminológia na zasadnutí Slovenskej onomastickej komisie 39 – 44
stajling, pôvod a význam 290 – 209
stajlista, *stajlistka*, pôvod a význam 290 – 292
 pôvod a význam 290 – 292
STEREO, význam názvu 90
strapec, význam a používanie 258
strašiak, význam a používanie 304
Stredné Plachtince, pôvod názvu 273 – 274
styling, pôvod a význam 290
stylista, *stylistka*, pôvod a význam 290 – 292
Styx, význam názvu 329
substelárne teleso, význam termínu 90
Supermesiac, význam názvu 329
superspln, význam termínu 329
SuperWASP, význam názvu 90
superzem, význam termínu 90
surová snímka, význam termínu 329
Surtur, význam názvu 330
svetová strana, význam termínu 90
 syntax: dvojčlenný spájaci výraz *ked' – tak* 69 – 74
szzygy, význam termínu 330
S
Šahy, skloňovanie 177 – 178
 štandardizácia geografických názvov: názvy so slovným základom *dechtí* a *smola* 208 – 216; názvy so základom *pes* 261 – 268
štylista, *štylistka*, pôvod a význam 290 – 292
štylizovať, pôvod a význam 292
šumová snímka, význam termínu 322, 330
T
tajbera, pôvod a význam 288 – 290
Tarqueq, význam názvu 330
telurická čiara, význam termínu 90
telurický pás, význam termínu 91
temná energia, význam termínu 330
temná hmota, význam termínu 330
temná snímka, význam termínu 91
terestriálna čiara, význam termínu 90
terestriálna planéta, význam termínu 91
terestriálny pás, význam termínu 91
 terminológia: súpis terminov z astronómie 74 – 93, 321 – 330

Teta Orionis, význam názvu 91
tetovač, význam a používanie 243 – 244
tetovačka, *zmyvateľná t.*, *t. na telo*, význam a používanie 243 – 244
tetovačský, *t. cech*, *t-é umenie*, význam a používanie 243 – 244
Thelxinoe, význam názvu 330
Tisovec, pôvod názvu 23 – 24
Toliman, význam názvu 88
TRACE, význam názvu 92
tranzit, význam termínu 87
tranzitujúca exoplanéta, význam termínu 91
tranzitujúca extrasolárna planéta, význam termínu 91
Trapéz Orióna, význam názvu 91
TrES, význam názvu 92
trójan, význam termínu 92
Trójanja, význam termínu 92
Ťumeň, skloňovanie 109 – 112
tvor, význam a používanie 304
tvrdé röntgenové žiarenie, význam termínu 92
U
Uherský Ostroh, pôvod názvu 28
ultraľahová astronómia, význam termínu 92
ultraľahové žiarenie, význam termínu 92
umbrálny bod, význam termínu 92
umelecký maskér, pôvod a význam 291
UV žiarenie, význam termínu 92
V
vákuové ultraľahové žiarenie, význam termínu 93
Veľké Orvište, pôvod názvu 25
Veľké Ozorovce, pôvod názvu 99 – 100
viacnásobná hviezda, význam termínu 93
viacnásobná hviezdna sústava, význam termínu 93
viriólová teória, význam termínu 330
vitať, význam a používanie 316
vizážista, pôvod a význam 291
VMAP, význam názvu 93
vostavba 235 – 237
vstavba, význam a používanie 235 – 237
vyrovnávací snímka, význam termínu 79, 93
Ťyšná Písaná, pôvod názvu 271 – 272
W
 Wortsemantik zwischen Säkularisierung und (Re)Sakralisierung öffentlicher Diskurse, recenzia 44 – 48
X
X-žiarenie, význam termínu 93
Z
zakryt, význam termínu 93
zaradiť, *z. rýchlosť*, význam a používanie 50
zmok, význam a používanie 304

Sibyla Mislovičová

ISSN 0023-5202

MIČ 49 300